

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет історії та філософії

Кафедра археології, етнології та всесвітньої історії

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

«Брати Алерамічі Монфератські: історія сім'ї в боротьбі за Єрусалимський та Константинопольський престоли»

«Aleramici brothers of Montferrat: family history in the struggle for the thrones of Jerusalem and Constantinople»

Виконав: здобувач денної форми навчання спеціальності 032 Історія та археологія
Освітня програма Історія та археологія
Алексін Даніель Андрійович

Керівник к.і.н., доц. Луговий О. М. _____

Рецензент к.і.н., доц. Петровський Е. П.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _____ від _____ 2023 р.

Завідувачка кафедри

(підпис) Сминтина Олена
(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № _____ від _____ 2023 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис) Сминтина Олена
(прізвище, ім'я)

Одеса 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Джерела та історіографія.....	6
Розділ 2. Сімейне древо роду Алерамічі. Історія сім'ї.....	16
Розділ 3. Батько короля Єрусалиму Гульєльмо Довгий Меч.....	23
Розділ 4. Союзи між Монферато та Візантією.....	28
4.1 Конфлікт між Алерамічі та їх сеньйором.....	28
4.2 Ренє в боротьбі а Візантійський трон.....	31
4.3 Активність Конрада в Константинополі.....	35
Розділ 5. Конрад Монфератський на шляху до Єрусалимського трону.....	38
5.1 Передумови Третього хрестового походу.....	38
5.2 Оборона Тіра.....	39
5.3 Боротьба за корону Єрусалиму під стінами Акри.....	42
Розділ 6. Шлях Боніфація Монфератського до корони Фессалонік.....	49
6.1 Лідер Четвертого хрестового походу.....	49
6.2 Розпад Візантії і король Фессалонік.....	58
Висновки.....	63
Список джерел та літератури.....	68

Вступ

Ця дипломна робота являє історичне дослідження про Алерамічі Монфератських, а точніше життєвий шлях дітей Гульєльмо V Старого та їх досягнення в хрестових походах і боротьбі за владу.

Всі п'ятеро братів були воїнами, а пізніше деякі з них стали командувачами військами і королями. Їх активна участь у середньовічних війнах розгорнулася на усе Середземномор'я і призвело до змін на політичній арені. Ніхто не може знати, як би далі йшли події в Світі, якщо б ці люди так і далі сиділи в межах володіння їх батька. Вони брали участь у Третьому та Четвертому хрестовому поході, війнах на Балканах та Північній Італії, в боротьбі за корону Єрусалима та Константинополя. Дослідження їх шляху до слави вважаю допустимим в рамках історії хрестових походів, Візантії та Священної Римської імперії, війн на Балканах та Близькому сході.

Об'єкт дослідження – історія хрестових походів, історія маркграфства Монферато. Предмет дослідження – роль сім'ї Алерамічі, маркграфів Монфератських в подіях Третього і Четвертого хрестового походів.

Завдання дослідження: 1) Провести аналітичну роботу з джерелами та історичними роботами, з'ясувати які з них більш достовірні та ознайомитися з точками зору різних істориків на події; 2) Вивчити історію Північної Італії та процес її завоювання німецькими імператорами, розібратися в сімейному древі маркграфів Монфератських і як спорідненість з тими чи іншими графами та королями вплинула їх життя; 3) З'ясувати як і чому саме Гульєльмо Довгий Меч став чоловіком сестри Єрусалимського короля Балдуїна IV, а не будь-який інший феодал; 4) Розібратися чому Гульєльмо V, будучи вірним васалом імператора Фрідріха I, одружив своїх синів з неформальними ворогами свого сюзерена, тобто з членами візантійської монаршої родини. А також дослідити діяльність Реньє та Конрада під час їх перебуванні в Константинополі. 5) Дослідити участь Конрада в Третьому хрестовому поході, а конкретно оборону Тіра та боротьбу за

корону Єрусалима з Гі де Лузіньяном. б) Дослідити вплив Боніфація на напрямок армії хрестоносців в Четвертому хрестовому поході.

Основними методами під час дослідження були історико-генетичний для виявлення причинно-наслідкових зв'язків та мотивів тих чи інших дій, критика джерел в спірних історичних моментах щоб з'ясувати яка інформація більш наближена до істини.

Хронологічними рамками є весь період діяльності братів Алерамічі, тобто це – з середини XII по початок XIII ст. Але для дослідження походження сім'ї та витоків їх хрестоносної діяльності потрібно також звернутися до історії маркграфства Монферато, яке бере початок свого існування з X ст.

Монферато – це середньовічне північно-італійське маркграфство Монферато. Воно розташовано в регіоні П'ємонт в районі міст Акві та Асті. Але зоною активності братів стала Візантія та Свята земля (Левант). Це терени сучасної Греції, Туреччини, Ізраїлю, Палестини, Леванту, Єгипту, Сирії.

Перший розділ – вступний, уся інша частина дипломної роботи відповідає хронологічній послідовності. Найперший розділ про перелік джерел та літератури, в яких є згадки про Монферато його маркграфів, Третій і Четвертий хрестові походи, історію середньовічної Німеччини та Італії. Другий розділ потрібен для розкриття історії становлення та розвитку Монферато та його маркграфів. Третій розділ присвячений шлюбу Гульєльмо Довгого Меча Монфератського та Сибіли Єрусалимській. Четвертий розкриває зближення Монферато та Константинополя, шлюб молодшого брата Реньє та доньки василевса Мануїла Комніна і весілля Конрада з сестрою іншого імператора – Ісаака Ангела. П'ятий розділ необхідно виокремити від четвертого, для ретельного дослідження участі Конрада в Третьому хрестовому поході. Останній же стосується життя Боніфація та його лідерство Четвертим хрестовим походом.

Розділ 1

ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ

Для роботи було використано 16 джерел. Найважливіші – ті, в яких згадується Монферато з його маркграфами, а також джерела, написані хрестоносцями, бо деякі брати Алерамічі брали участь в релігійних війнах на Сході і їх життя було описано в основному там.

Джерелами конкретно про історію маркграфства Монферато в основному – це документи про передачу земель і хроніки. Такі документи можна знайти в п'ятому томі *Historiae Patriae Monumenta*. НМР – збірник джерел про історію різних регіонів Італії в 22 томах. В одному з них, а конкретно п'ятому, опубліковано хроніку Монферато невідомого автора та хроніку Якопо з Акві, в яких представлена історія цього регіону та життєвий шлях його маркграфів. Про біографію самого Якопо відомо мало, імовірно він жив в другій половині XIII ст. в місті Акві, яке входило в межі маркграфства Монферато. [10; 11]

Серед джерел, створених хрестоносцями, в першу чергу хотілося б виділити історичні праці Гійома Тірського та Жоффруа де Віллардуена. Гійом Тірський був нащадком хрестоносців, які осіли в Палестині, придворним істориком єрусалимського короля Аморі I, а також навчав молодого Балдуїна IV. Саме завдяки своїй посаді він, як і Хоніат мав доступ до архівів королівства, що дозволяло писати масштабні за описом подій твори, а також бути в гущі подій придворного життя. Він був на весіллі Реньє Монфератського з донькою імператора, а його знаходження при дворі дає можливість дізнатися ще про Коррадо та Гульєльмо Довгого Меча, які претендували на єрусалимську корону. [16]

Особливістю його творів є причинно-наслідковий зв'язок, раціональний підхід до огляду на події, а також масштабність дослідження з вивченням не тільки сухих історичних фактів, а ще й географії і етнології. В поєднанні того

факту, що він очевидець подій, це робить його книги одними з найавторитетніших.

Наступним слід розглянути «Завоювання Константинополя» Жоффруа де Віллардуена. Жоффруа був одним з ватажків Четвертого Хрестового походу, маршалом Шампані, а за результатами Хрестового походу — ще й Константинопольської імперії, він проводив переговори з венеціанцями, щоб перевезти військо латинян до Константинополя. Завдяки високому положенню автора серед організаторів та керівників походу, в хроніці де Віллардуена міститься велика кількість важливих деталей, як то кількість війська, коралів, екіпіровки, список відомих лицарів та феодалів, які брали участь. Одним лідерів також був Боніфаччо Монфератський, про роль в поході якого в джерелах написано достатньо багато. [3]

Другим учасником Четвертого хрестового походу, який написав історичне джерело був Гуго де Сент-Поль. Він народився в Пікардії та мав гарну освіту. Будучи ветераном Третього хрестового походу він відправився ще і у Четвертий, на цей раз як і Жоффруа був одним із лідерів, а точніше командиром одного з загонів хрестоносців, які штурмували Константинополь. Після першого захоплення Константинополя він особисто написав листи в Західну Європу своїм друзям, один з таких був адресований Робіну Валуа. В цьому листі немає повної хронології подій походу як у Віллардуена. Назвати його зовсім марним не можна, його лист являє собою проміжний звіт як обстояли діла в 1203 році. В основному події присвячені фігурі Алексія IV, якому допомогли Боніфаччо і його сюзерен Філіп Гогенштауфен. [2]

Це не єдині мемуари учасників Четвертого хрестового походу, окрім Віллардуена і Сент-Поля був ще один хрестоносець, який, будучи очевидцем подій, вирішив записати власну версію подій. Його ім'я — Робер де Кларі. Джерела Віллардуена та Кларі дуже цікаво порівнювати, бо їх автори походили з різних прошарків населення, звісно займали різні посади. Жоффруа був командувачем, Робер був звичайним воїном-хрестоносцем. Під час порівняння

можна припустити, що де Кларі скоріше за все мав гіршу освіту і походив з незаможної родини, бо в його творі «Завоювання Константинополю» дослідник може помітити помилки в датах і подіях. Робер також не був такий грамотний тому усе джерело написане з точки зору простого воїна з примітивними уявленнями про складні політичні та дипломатичні процеси. Але немає нестачі в технічних та побутових подробицях, що допомагає дослідити рутину та повсякденне життя середньовічних воїнів-хрестоносців. [8]

Четвертим автором-хрестоносцем є Амбруаз Нормандський, французький трувер та літописець Ричарда I Левове Серце. Спогадів про автора збереглося дуже мало, але з тексту його хроніки стає зрозумілим, що він походив з незаможної родини, бо не дуже обізнаний в тонкощах політики та військовій справі як попередній Віллардуен. В творі особлива увага приділяється персоні Ричарда I та битвам, в яких він брав участь. Ричард був неоднозначною персоною, про яку ходить багато міфів та загадок, в хроніці був зображений істинним, епічним та доблесним воїном. На противагу героїчному Ричарду в хроніці є згадки про Конрада, який виставляється жорстоким і меркантильним авантюристом, що дуже суперечить іншим джерелам, в яких маркграф Монфератський виставляється як талановитий стратег і харизматичний герой. [1]

Опис подій Третього хрестового походу також є в «*Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*». Ця хроніка являє собою повну хронологію Третього Хрестового походу, була дуже корисна при написанні третього розділу. Вона чимось схожа на джерело Амбруаза, в ній також детально описаний образ англійського монарха Ричарда I Левове Серце, а Конрад Монфератський – меркантильний до мозку кісток. [12]

Основним візантійським джерелом про досліджувані події є «Історія» Нікити Хоніата. Цей історичний твір являє собою рукопис який описує події з 1118 по 1206 рік. Автору вдалося створити дуже детальну та достовірну історичну роботу завдяки тому, що вона ґрунтується на спогадах людей, які жили в той час, безпосередньо власних спогадах автора та як і в випадку з Гійомом

Тірським Нікіта мав доступ до державних архівів. В джерелі немає поділу на однозначно «білих» та «чорних» осіб, простежується певна сіра мораль. В книгах Хоніата згадується весілля Реньє та Марії, їх подальша доля, історія того, як Коррадо придушував повстання Врани і як Четвертий хрестовий похід пройшовся по Константинополю. [6]

Відомий факт, що Алерамічі були васалами німецьких імператорів, тому в деяких джерелах про діяльність їх сеньйорів є згадки про маркграфів Монфератських. В хроніці Оттона Фрейзінгського про ранню діяльність Фрідріха Барбаросси є інформація про те як Гульєльмо Старий Монфератський разом зі своїм сюзереном придушував непокірні міста. Сам Оттон, походючи з імператорської сім'ї, вирішив присвятити своє життя релігійній діяльності, але зв'язок з родичами не втратив, сам ходив в хрестові походи, тому для дослідження життя Фрідріха I кращого джерела не знайти. [13]

Найменш авторитетними джерелами, які були написані не очевидцями, є хроніки Салімбене де Адама і Роберта де Торіньї. Салімбене походив з родини середньовічних фінансистів. Його батько брав участь у Четвертому хрестовому поході та зміг нормально розбагатіти під час пограбування Константинополя. Сам Салімбене був монахом. Його «Хроніка» являє собою збірник різних історій часів хрестових походів, там є епізоди з участю усіх братів Монфератських та їх батька. «Хроніка» заснована на історичних джерелах Сікардо, Альберто Міліолі, а також згадках, чутках та історіях, які розказували один одному монахи і ветерани-хрестоносці. В його творі описано внутрішньоцерковну боротьбу, життя простих людей, війни...[9]

Роберт де Торіньї також був монахом, він був абатом Мон-Сен-Мішель, істориком та радником Генріха II. Хоча основною темою його досліджень є його історія Англії та Нормандії, одна з його хронік була використана для цієї дипломної роботи. На відміну від Салімбене він мав кращу освіту, бо навчався в Бекському монастирі, який був одним з найавторитетніших наукових центрів Нормандії. [15]

Менш авторитетними їх робить неточність в питаннях, які досліджуються в рамках цієї дипломної роботи. А факт того, що вони не були очевидцями підриває об'єктивність, в того ж Салімбене в тексті велика кількість подій, які не зустрічаються в більш достовірних джерелах, тому можна допустити, що це лише чутки, а не історичні факти.

В списку є також чотири джерела в яких не записано нічого про нащадків Алерамо чи про нього самого, але вони необхідні для розуміння контексту досліджуваних подій. Наприклад такими джерелами є дві книги італійського дипломата та історика Ліутпранда Кремонського. Ліутпранд працював в канцелярії короля Беренгара, а потім при дворі імператора Оттона I. В його «Антаподосіс» та «Книзі про Оттона» описана історія середньовічної Італії X ст. тобто часів, коли жив Алерамо. Конкретно ці джерела дають можливість розібратися в міжусобицях та боротьбі за владу, які були частим явищем для Італії тих часів. В автора є чітка прооттонівська та антиберенгарівська позиція, тому його неможливо назвати якимось прихильником сірої моралі. [4; 5]

Не менш важливим є текст Венеціанського договору 1177 року. Договір був підписаний між Ломбардською лігою, яку підтримував Папа і Фрідріхом I Барбаросою після поразки німецьких військ при Леньяно. Цей договір визначив долю Північної Італії на найближчі десятиліття. Користь цього договору для дипломної роботи полягає в умовах, які Фрідріх зобов'язався виконувати і які не сподобалися одному з його васалів – Гульєльмо маркграфу Монферато. Цей розкол в подальшому вплинув на шлюб сина Гульєльмо та доньки Мануїла, з яким у Фрідріха був майже відкритий конфлікт. [14]

Історіографію цієї дипломної роботи можна умовно поділити схожим чином як і джерельну базу. Є історичні статті і роботи, присвячені історії маркграфства Монферато в Середні віки, а є монографії про Візантію і хрестові походи, в яких згадується активність братів Алерамічі.

Історії маркграфства Монферато, першим маркграфам та засновників роду, а також їх родинам, присвячені дві статі: дослідження Франческо Коньясо

«Riserche sulle origini aleramiche» з 92го випуску Академії наук Туріна. В своїй статі Ф. Коньясо посилається не тільки на джерела та роботи інших істориків, а також наводить фотокопії архівних документів, щоб підтвердити авторитетність своїх слів. [28]

Окремо про молодшого сина - Реньє Монфератського написано в одному з розділів монографії візантиніста Вальтера Хаберстумпфа. В цьому розділі підіймається тема не лише одруження молодшого брата Реньє з донькою Мануїла Комніна, а ще що до цього призвело. Вальтер досить ретельно вивчає конфлікт між Алерамічі та Фрідріхом Барбаросою, як він розвивався і чим став. [30]

Хотілося би торкнутися робіт, присвячених в цілому хрестовим походам. Федір Іванович Успенський - професор Одеського (тоді Новоросійського) університету, класик та першопрохідник в дослідженні Візантії в Російській імперії, на якого рівнялись усі подальші історики-візантиністи. Але для цієї дипломної роботи була використана не його головна робота «Історія Візантійської імперії», а його монографію «Історія хрестових походів». Звісно вона створена в методології кінця XIX ст. – поч. XX ст., тому необхідним є залучення значно свіжіших робіт. Подальший поступ досліджень хрестових походів визначають зокрема Кеннет Сеттон, Джонатан Райлі-Сміт та Михайло Заборов. [22]

Кеннет Мейер Сеттон – американський історик-медієвіст і лауреат стипендії Гугенхайма, на відміну від Успенського він був не візантиністом, а дослідником хрестових походів і відомий своїми багатотомними та вже класичними «A History of the Crusades». Це видання зручно поділено на глави, які писали різні вчені, Сеттон був головним редактором. Використані були конкретно глави з першого, другого та п'ятого томів, присвячені становленню Саладіна, асасінському руху, падінню Єрусалима, Четвертому хрестовому походу, Латинській імперії. Участь в написанні цих томів брали такі відомі

історики як Роберт Лі Вульф, Маршал Балдуїн, Гарі Хазард, Норман Закур. [25; 27; 29; 32; 33; 36]

Джонатан Райлі-Сміт – професор Кембриджу, член Британського королівського товариства, історик-медієвіст та авторитетний спеціаліст по хрестовим походам. Він обґрунтовує релігійний мотив, а не загарбницький. Один з томів Оксфордської історії Хрестових походів під його редакцією торкається не стільки хронології скільки пропаганди того часу, мотивів і сприйняття війни хрестоносцями, реакцію мусульман, зміни в інститутах... [35]

Контрастним відносно позитивізму Райлі-Сміта є творчість Михайла Заборова. Михайло Абрамович присвятив всю свою наукову творчість дослідженню Хрестових походів та зміг стати одним з відоміших радянських медієвістів та засновником своєю наукової школи. В роботах Заборова мотивація християн піти в хрестовий похід – банальне бажання наживи земель, грошей та їжі. Хоча М. Заборов не скасовує фактор релігійного фанатизму. [17]

В цих чотирьох роботах представлена загальна інформація про хрестові походи. В них зустрічаються усі брати Алерамічі та їх батько. Ці роботи були дуже корисні в деяких питаннях, але недостатні, бо вони все ж таки загальні, в них нема зосередження на певній темі, тому для дослідження деяких підтем та подробиць були використані й інші монографії.

До таких робіт належить «The leper king and his heirs» дослідника хрестових походів з Нотінгема Бенджаміна Гамільтона. Б. Гамільтон будучи учнем Д. Райлі-Сміта є також прихильником позитивізму, в своїй роботі він досліджує правління короля Балдуїна Прокаженого і обґрунтовує, що він не дивлячись на свою хворобу не був безумцем, який погубив свою країну, а навпаки намагався зробити усе можливе для її безпеки і процвітання. На відміну від свого вчителя тут все зосереджено довкола єрусалимського королівського двору. Гамільтон дуже добре розкрив історію старшого з братів Гульєльмо Довгого Меча Монфератського та чому саме він став чоловіком Сибіли Єрусалимської. Окрім маловідомого старшого брата є також огляд на розкол між

Гульєльмо V та Фрідріхом Барбаросою, історія більш знаменитого Конрада, його участь в обороні Тіру та претендування на престол. [31]

Про пригоди Гульєльмо, Конрада та їх батька при дворі Єрусалиму також писав Жан Рішар – французький медієвіст та палеограф, автор монографії «Латино-Єрусалимське королівство». Держави хрестоносців на Близньому Сході були островами католицизму, оточеними сарацинами. Найзаможнішим було Єрусалимське королівство. Жан Рішар досліджував становлення та розвитку цього королівства, основні причини гибелі, взаємозв'язок з Європою та Азією, він не зосереджував усю увагу на правлінні Балдуїна Прокаженого як Гамільтон. [20]

Першою вузькоспеціалізованою роботою в списку є монографія Девіда Бенджаміна про допоміжні структури хрестоносців. Перший хрестовий похід показав, що держави франків в Палестині потребують постійної допомоги, яка коштує дорого. Відповідною реакцією стало створення західноєвропейськими королівствами структур, які займалися логістикою підтримки. [26]

Якщо попередні монографії про Третій хрестовий похід були більше присвячені Гульєльмо Довгому Мечу та Конраду, то в роботах з візантійської історії частіше фігурують Боніфаччо та Реньє.

Головною в житті Георгія Острогорського є монографія «Історія Візантійської держави». Острогорський був емігрантом першої хвилі і займався своїми дослідженнями Візантії в університетах Парижу Гейдельберга, Вроцлава, Белграда. Ця монографія являє комплексну історію Візантійської імперії від розпаду Риму і до падіння Константинополю. Робота корисна для розуміння контексту того, що відбувалось в Візантії перед весіллям Реньє та при перевороті Андроніка, а також під час штурму Константинополя хрестоносцями під проводом Боніфація. [19]

Візантія була дуже великою державою і постійно підтримувала міжнародні зв'язки за Західною Європою, окрему роботу присвячену темі розкриття дипломатії та відносини між Візантією та Венецією написав Дональд Нікол.

«Byzantium and Venice» є дослідження торговельних, комерційних та військових документів, які ці дві держави підписували під час їх союзництва. Як і монографія Острогорського в першу чергу ця робота корисна для дослідження передумов і мотивів участі венеціанців в Четвертому хрестовому поході, яким керував Боніфаций. [34]

Схожу цінність несе і історична робота «Образование Венецианской колониальной империи» Соколова. Венеція зіграла немалу роль в візантійській економіці, тому є сенс прочитати хоча б одну роботу про цю країну. До речі Боніфаций і його мотиви тут також присутні і цікаво розкриті. Соколов обґрунтовував інший мотив Боніфация, а не популярну теорію про бажання захопити Фессалоніки. [18]

Ще одним прихильником позитивізму є історик-візантиніст і член професор Единбурзького університету та член Королівського історичного товариства Майкл Ангольд. Його монографія «Четвертый Хрестовый поход» написана з метою побудувати анатомію події та вважає грабування Константинополя переоціненим. Ангольд робить упор на те, що вплив історичної події залежить від того, як воно запам'яталось, а також як його обіграли історики. Важливим на його думку також є дослідження джерел не тільки з метою пошуку фактів, а також з метою оцінювання сенсу подій. На відміну від попереднього цей розділ присвячений участі Боніфаччо в Четвертому хрестовому поході та як він за допомогою наявності Алексія IV перетягнув ініціативу на себе. [24]

Цю монографію дуже добре доповнила робота Альфреда Андреа про джерела для вивчення Четвертого хрестового походу. Переклад джерел – складний, але важливий процес, в починаючих дослідників можуть виявитися певні труднощі. Альберт Андреа вирішив цю проблему та зайнявся перекладом непопулярних джерел про історію Четвертого хрестового походу, які доповнюють картину цього складного в вивчені періоду. [23]

Розділ 2

СІМЕЙНЕ ДРЕВО РОДУ АЛЕРАМІЧІ. ІСТОРІЯ СІМ'Ї

Монферато – середньовічне маркграфство в Італії, яке розташовано в регіоні П'ємонт, сучасна провінція Алесандрія. Ці землі були розташовані на південний схід від Туріна в районі міст Акві та Асті. Географічне розташування Монферато дуже вдале, бо на його територіях є залізна, срібна та золота руда. Звичайно землі Північної Італії – гірська місцевість, але Монферато – це переважно родючі виноградні пагорби та поля. [10, стр 1084]

Досліджуючи історію сім'ї можна побачити, що представники роду Алерамічі носили титул маркграфа. Італійською цей термін пишеться: "Marchese". "March" означає прикордонну неспокійну територію, яка потребує в контролі, який забезпечується військовою силою. Вперше цей термін з'явився при Карлі Великим, а набув популярності при Оттоні I, коли його Священна Римська імперія потребувала в захисті Саксонії, Тюрінгії, Майсена та Шлезвіга. В середньовічній ієрархії маркграфи мали в принципі стільки ж повноважень скільки і герцоги, але під час військового походу вони йшли за герцогським знаменом. Титул був розповсюджений на територіях сучасної Німеччини, Італії і Франції.

Вивчаючи історію походження сім'ї Алерамічі дослідник зіштовхнеться з переділами влади та земель, які відбувалися в Північній Італії в IX-X ст. Саме тому неможливо повністю розкрити історію походження маркграфів Монфератських окремо від міжусобиць між ломбардськими, прованськими та німецькими монархами.

Засновником роду можна вважати Алерамо. Чому саме Алерамо вважається засновником роду Алерамічі Монфератських, тому що починаючи нього в документах з'являється згадка про маркграфів Монферато. Його батько Гульєльмо був юридично граф Торезано, а не Монферато, він походив з франкських та саксонських аристократів. Гульєльмо відомий тим, що в 889 році

він прийшов з військом в 300 воїнів на допомогу герцогу Гуго Сполетському в війні проти італійського короля Беренгарія I. [10, стр. 1087; 28, стр 34]

На відміну від своїх нащадків, які жили в XII ст. біографічні данні про Алерамо скудні, відомо, що в п'ятнадцятирічному віці він був зброєносцем невідомого лорда з Сезії, а пізніше воював на стороні Оттона I під знаменами цього лорда. Він згадується в документах коли він отримав свої перші землі від королів Гуго Провансальського та його сина Лотаря. [11, стр. 1534]

Король Гуго вів війну з Рудольфом II за італійські землі. Під час закріплення своєї влади Гуго відбирав землі ломбардських феодалів та роздавав своїм васалам, одним з яких був Алерамо. [4 кн. 3, стр. VII-IX; 21]

В 933 році йому вперше жалували землі. Ці землі знаходилися біля міста Верчелі на півночі від ріки По між водосховищем Дора Бальтеа і річкою Сезією. Стура і Ампоріо, цей регіон називався Ауріола. [28, стр. 36,42, 43]

Пізніше, 6 лютого 940 року жалування земель, на цей раз територія між річками Танаро і Бормідо. На цій території були розташована вілла Ронко і ді Форо, до другої входили королівські володіння з Овільо, Роворето, Бергольо, Солеро, Пайоне. [28, стр 43-44]

В цей час маркграф Івреї Беренгарій почав таємно організовувати заколот проти Гуго. Гуго дізнався про це, тому Беренгарій втік в німецькі землі до Германа Швабського. Герцог прийняв Беренгарія та привів його до Оттона I. Набравши військо маркграф Івреї повернувся до Італії. Гуго не зміг протистояти та втік в 947 році, залишивши свого сина Лотаря на посаді правителя. [4 кн. 5, стр. X, XII, XXX, XXXI]

Алерамо спочатку зайняв позицію маркграфа Іврейського, але потім перейшов на сторону Лотаря, який несподівано в 950 році помер. Імовірно Лотарь був отруєний людьми Беренгарія. Після того, як Беренгарій став королем, Алерамо закріпив за собою землі, які колись були йому жалувані, а також митне і торговельне право. [21]

В проміжку між 958 та 961 роках Алерамо дуже вдало одружився з донькою короля Беренгарія II Герберією Іврейською, чим закріпив за собою та своїми спадкоємцями титул маркграфа Монферато, а також торговельним право на своїх землях. Приблизно в цей же час, в 961 році Герберія пожертвувала абатству Грацано землі між р. По, Стурой і Весрой. [28, стр. 45]

В 962 році німецький монарх Оттон I пішов з військом проти Беренгарія та його сина Ардруїна. Сталося це не просто так, за свідченням джерел колишній маркграф Іврейський та його син були тиранами, які лютували і це відображалось на населенні. Серед постраждалих від гніту була церква, Папа Римський Іоанн XII відправив послів до Оттона I з листом, в якому він просив звільнити італійський народ від гніту: «...смирено благаючи його і в листах, і за допомогою явних доказів, звільнити заради любові до Бога і святих апостолів Петра і Павла, яких він просить про відпущення гріхів, його та довірену йому святу Римську церкву з їхньої пащі та відновити колишні свободи та благополуччя.» [цит. Ліутпранд Оттон, стр. I]. Це і стало одним поведів, Оттон залишив свого сина на посаді короля, зібрав військо і пішов на Італію. [5, стр. I-III]

Навесні 967 року відбулися важливі зміни для роду Алерамічі. По-перше відбулося останнє в житті Алерамо жалування земель. Оттон I після захоплення Риму реорганізував Лігурію, Турін, Монферато та Іврею на маркграфства. Після цього Акві, Савона, Асті, Монферато, Турін, Верчелі, Парма і Бергамо перейшли до власності Алерамо. Слід зазначити, що перелічені землі не були пустими, на них були розташовані, рибні лавки, базари і мисливські господарства, млини... По-друге, Оттон I заявив, що бере Алерамо та його спадкоємців в свої васали. [10, стр. 1086-1087; 28, стр. 45-46].

Алерамо помер в 969 році, спадкоємцями стали його троє дітей. Оддоне I став наступним маркграфом Монферато, інформації про діяльність та його життя збереглося також мало. Відомо, що частину земель, які успадкував він передав

монастирям, а також він брав участь в осаді Бреси, під час якої випадково помер. [10, стр. 1087-1088; 21]

Анзельм успадкував Лігурію і в подальшому заснував окрему династію маркграфів Савони. Що цікаво, усі вони були від першої жінки Алесії, тобто Герберія приходилася їм мачухою. [10, стр. 1087-1088]

Старший син Оддоне Гульєльмо II став маркграфом Монферато після свого батька і в цей час для роду Алерамічі настав важкий період, через початок повстання в Італії проти німецької влади, майже вся Західна Ломбардія була втягнута в бунт, періоди правління Генріха II і Конрада II були не самі спокійні. [28, стр. 50]

Внучатий племінник Беренгарія Ардуїн Іврейський скористався нестабільністю в країні, яка була викликана смертю імператора Оттона III в 1002, він коронувався в Павії і об'явив себе королем Італії. Новоспечений король скасував попередні накази, чим лишив Алерамічі титулів Туріна та Лігурії. Його не зупинило навіть спорідненість с маркграфами Монферато, дружина Алерамо була Ардруїну рідною тіткою. Імператор Генріх II пішов військом на Павію та придушив повстання в 1013 році. Алерамічі не підтримали Ардруїна. [21]

Проти Генріха II виступили вже єпископ Верчелі та маркграф Туринський в Павії, до яких несподівано приєднався Гульєльмо. Наступному німецькому імператору Конраду II з 1026 року прийшлося традиційно душити повстання. [21]

При Конрадї незалежності також захотів архієпископ Мілану Аріберт, який хотів зробити зі свого міста незалежне Володіння святого Амвросія, до якого приєднався Гульєльмо II Монфератський. В 1035 році спалахнуло повстання по всій Ломбардії. Конрад не зміг придушити повстання, тому це діло завершив його син Генріх III Чорний. Генріху не потрібно було сильно напружуватися, дізнавшись про смерть Конрада Аріберт приїхав до Генріха в Німеччину та просив милості. Разом з архієпископом Мілану милості у Генріха просив і минулий бунтівник Гульєльмо II. [21]

Наступником Гульєльмо II став його син Оддоне II, який був 42 роки при владі. При ньому межі володінь Монфератських маркграфів уклалися між містами Асті, Казале, Алесандрія та Акві. В період життя Оттона II відбулася чергова війна за владу в Італії, на цей раз між імператором Генріхом IV та Папою Римським Григорієм VII. Під час вторгнення Генріха в Італію до конфлікту також приєднався нормандець Роберт Гвіскар, щоб допомогти Папі Григорію. Назвати цю допомогу ефективною неможливо, тому що нормандці сильно пограбували Рим після відступу Генріха. [21]

В цей же час відбувся занепад, почали з'являтися конкуренти такі як Генуя. Тому Лігурія вже перестала приносити великі гроші та становити серйозну владу. [21]

Спадкоємцем Оддоне II був його син Гульєльмо IV. Гульєльмо був одружений на Оді Равенській в 1059 році, яка принесла в родину титул ще маркграфів Равени. В нього було 3 сини. Перший від раннього шлюбу – Енріко, а другий і третій від Оди, їх звали Гульєльмо та Реньє. [21]

В XI ст. в титулах родини відбуваються зміни. З 1125 по 1176 рік маркграфи Лігурійські стали називатися маркграфами де Савона. [21]

Наступним представником роду Алерамічі Монфератських в 1100 році став Реньє I. Він відомий тим, що побудував цистерціанський монастир Санта Марія де Лючендо. Він був одружений на Гізелі, яка в свою чергу була вдовою графа Умберто III Савойського, а також сестрою Папи Римського Калікста II. Завдяки цьому він міг претендувати на спадок Савойської династії, а саме на П'ємонт, Тулузу та Сузу. [21; 28, стр. 41]

Раньєрі I залишив після себе єдиного сина Гульєльмо. Гульєльмо V Старий був відомий як хрестоносець та васал німецького імператора Фрідріха Барбаросси. При ньому Монферато стало одним з найкрупніших та наймогутніших регіонів Північної Італії. [20, стр. 328]

Родовід Гульєльмо V також заслуговує окремої уваги. Він був братом матері короля Людовика VII, тобто його дядьком. А його жінка була сестрою Конрада і тіткою Фрідріха Барбаросси. [16, стр. 416]

В 1147 році Гульєльмо брав участь у Другому Хрестовому поході, за що потім заслужив на повагу серед феодалів на Близньому Сході. Відправився він під проводом французького короля Людовика VII та іншими його васалами: Рейнальд де Музон; Хью де Водемон; Амадей Турінський.... Французька частина війська слідувала за Конрадом III через угорські землі в Візантію. Гульєльмо під час перебування в Константинополі мав титул гостя імператорського двору [13, стр 78-79; 17, стр. 83; 31, стр. 101]

Окрім статусу хрестоносця Гульєльмо був також вірним васалом Фрідріха Барбароси, який підтримав свого імператора під час його першого італійського походу. В 1155 році жителі К'єрі та Асті були об'явлені бунтівниками за свою непокірність маркграфу Монфератському, Фрідріх повів військо проти цих комун, а Гульєльмо допомагав йому з осадюю. Гульєльмо Старий також був помічений в битві за Тортона. [13, стр 132-135]

Але в історії Гульєльмо є певний розкол між ним та його сеньйором. В кінці 70-их років XII ст. візантійський імператор Мануїл Комнін почав схилити до дружби італійських маркграфів. Одним з таких був Гульєльмо, Мануїл підніс йому дорогі дари, а також запропонував одружити його сина зі своєю донькою. В 1179 році союз з маркграфами Монферато приніс перші плоди, Мануїл переконав відправити сина Гульєльмо Коррадо з військом проти майнцького єпископа. Коррадо впорався і розбив німецькі війська своєю кавалерією, а також взяв цінних полонених, в тому числі й вищезазначеного єпископа. [6 Том 1, стр. 256-258; 30, стр. 46]

Пізніше, після того як Балдуїн V став королем Єрусалиму Гульєльмо передав володіння в Італії своєму старшому сину та відправився на Схід до свого онука і брав участь у битві при Хатині. На сході він отримав в володіння замок Святого Іллі. [20, стр. 96; 31, стр. 214]

У Гульєльмо V було вісім дітей: Гульєльмо, Коррадо, Боніфаччо, Беатріс, Фредеріко, Реньє, Агнесса та Аделаїда. Але далі говориться лише про четверих. Вони будши синами заможного маркграфа пішли ще далше і намагалися стати королям, саме про Гульєльмо, Конрада, Боніфація та Реньє і піде далі мова. [11, стр. 1539; 20, стр. 328]

Розділ 3

БАТЬКО КОРОЛЯ ЄРУСАЛИМУ ГУЛЬЄЛЬМО ДОВГИЙ МЕЧ

Старшим із синів Гульєльмо V Старого був Гульєльмо Довгий Меч, Гійом Тірський описує його як високого молодого чоловіка з рудувато-золотим волоссям, а також істинно бойовим характером: мужній, щедрий, талановитий воїн, бо навчався володіти зброєю ще з дитинства, агресивний, мав прямий характер і говорив, що думав. Майже уся інформація про життя Гульєльмо пов'язана з його одруженням з Сибілою Єрусалимською, причини, передумови і наслідки якого належить дослідити [16, стр. 416]

Життя Гульєльмо Довгого Меча дуже тісно переплетено з боротьбою за владу в Єрусалимському королівстві в другій половині XII ст. Вивчаючи його історію є сенс трохи дізнатися про умови, причини та передумови його шлюбу з сестрою Балдуїна IV Прокаженого.

Балдуїн IV був сином Аморі I та Агнеси де Куртене, доньки графа Едеського. З дев'яти років Балдуїн був відданий на виховання та освіту до відомого хроніста Гійому Тірському. В дитинстві Гійом спостеріг, що шкіра на правій руці Балдуїна не відчувала біль. Спочатку Гійом припустив, що це його витримка і сила волі дозволяє йому не кричати від болю, але в підлітковому віці йому діагностували проказу. В 13 років після смерті його батька він став наступним королем, навіть не дивлячись на хворобу. Під кінець життя Балдуїн IV був настільки в жахливому стані, що він не міг бачити, ходити без допомоги. Через хворобу свої королівські обов'язки він частково перекладав на довірених людей, а сам він виконував в основному церемоніальну роль, а не правлячу. [16, стр. 397-399; 31, стр. 240]

Балдуїн був не єдиною дитиною в королівській сім'ї, він мав старшу сестру Сибілу. Сибіла все своє дитинство виховувалася в монастирі Св. Лазаря під наглядом абатиси Івети, яка була тіткою Аморі I. На відміну від брата Сибіла не виказувала ознак хвороби і була здатною народити здорову дитину. [16, стр 398]

Балдуїн розуміючи, що спадкоємців він не залишив і не зможе в майбутньому через свою хворобу, шукав надійну особу, яка б могла захистити та забезпечити процвітання його державі. Тут з'явився Філіп Фландрський, який використав можливість керувати Єрусалимом. Він дуже своєвільно розпоряджався скарбницею та податками і цікавила його більше Фландрія ніж Єрусалим, тому дуже скоро довелося скласти з себе повноваження. Після Філіпа в 1176 році тимчасово вони були передані Рене де Шатільону, але це як і раніше не вирішувало питання нового правителя. [20, стр. 80, 81]

З часом було вирішено одружити сестру короля Сибілу Єрусалимську, яка буде тимчасовим регентом, а її дитина стане наступним королем. Це питання виносилося на обговорення Верховної курії, яка вирішила одружити Сибілу з Гульєльмо Довгим Мечем Монфератським. [20, стр. 82; 31, стр. 101]

На цьому ми підходимо безпосередньо до кандидатури на роль чоловіка сестри короля в обличчі Гульєльмо, який також зустрічається в літературі і джерелах залежно від мови як Гійом, Вільгельм та Вільям. Серед причин чому саме Гульєльмо був обраний по-перше можна зазначити відоме походження. Його батьком був маркграф Гульєльмо V з П'ємонту, який брав участь у Другому Хрестовому поході та був відомий на Близньому Сході. Представниця королівської сім'ї не може бути одружена на безрідному та бідному простолюдні, а Гульєльмо як раз таким зовсім не був. [31, стр. 101]

По-друге відоме походження Гульєльмо давало ще один плюс. Алерамічі були васалами войовничого німецького імператора Фрідріха Барбароси, тому Раймунд граф Тріполітанський та його радники вважали, що шлюб з підданцем німецького імператора автоматично зробить Священну Римську імперію їх військово-політичним союзником, а отже допоможе в боротьбі проти Саладіна, який на той час проявив себе як гарний полководець. Більш того, як вже згадувалося у першому розділі, Алерамічі через минулі шлюби були родичами двох могутніх європейських королів: вищезгаданого Фрідріха Барбаросси, а також Людовика VII. Тобто після шлюбу Гульєльмо та Сибіли Єрусалим мав би

кровний союз з західноєвропейськими монархами, від участі в війнах на Сході та підтримки котрих держави хрестоносців сильно залежали [16, стр. 416; 31, стр. 101]

Однак в його походженні були й серйозні недоліки, які викликали у ради баронів Єрусалиму розбіжності. Поки одні барони вважали Фрідріха союзником, інші бачили в ньому ворога їх друзів. У війні з Ломбардською лігою італійські міста підтримували Папа Римський і король Сицилії. Окрім них проти Фрідріха виступав ще візантійський імператор зі своїми проксі. Шлюб з васалом Фрідріха поставив би в складну ситуацію Єрусалим, бо без підтримки від інших християнських країн Єрусалим не міг існувати. [31, стр. 109-110]

Але відмовлятися уже було пізно. Раптовий розрив майбутнього шлюбу міг би викликати неприязнь зі сторони Генуї та французького короля Людовика, з якими були пов'язані Алерамічі. Від підтримки Франції Капетингів та Генуї Єрусалим також залежав. Неможливість розірвати весілля була обумовлена репутацією Сибіли. Раніше Сибіла з дванадцятирічного віку була обіцяна Стефану Сансерському, який в 1171 році відкинув її з невідомих причин. Розрив ще одного шлюбу створив би їй дурну репутацію і вона б вже ніколи не змогла вийти заміж. [31, стр. 110]

В жовтні 1176 року Гульєльмо за офіційним запрошенням короля Балдуїна і його баронів причалив в Сідонському порту у складі генуезької флотилії. [16, стр. 415]

Шлюб Сибіли та Гульєльмо остаточно був оформлений в листопаді 1176 року, а через 6 місяців Гульєльмо отримав в якості приданого в своє володіння приморські графства Яффо та Аскалон. [31, стр. 109]

Таким чином Гульєльмо став чоловіком сестри короля. Після смерті Балдуїна IV спадкоємцем повинен був стати його племінник Балдуїн V, його мати — королевою-регентом. Сікард Кремонський пише, що Балдуїн Прокажений запропонував корону Гульєльмо, але той відмовився, проте навіть без юридичного статусу короля він піклувався про державу. Джузеппе Лігато

уточнює, що Гульєльмо нічого не обіцяли в переговорах про умови весілля, але те що він стане королем після смерті Балдуїна, було очевидно. [див. 31, стр. 109, 110]

На плечі Гульєльмо була покладена оборона неспокійних південних кордонів королівства. Контроль над цією зоною був дуже важливим в протистоянні з сарацинами, він допомагав розірвати комунікацію між двома столицями Салах-ад-Діна, Каїром та Дамаском. Протягом невеликого проміжку часу Гульєльмо керував південною обороною Єрусалимського королівства разом зі своїм сусідом Рене де Шатільоном, який був прийомним батьком Марії Антіохійської, тобто фактичним членом візантійської імператорської родини і васалом імператора Мануїла Комніна. [31, стр. 117]

В 1177 році в них з'явився третій сусід, а точніше сусіди, Родріго Альварес прибув в королівство хрестоносців з Іспанії, щоб створити за ліцензією Папи Олександра III новий лицарський орден. Для розвитку цього ордену король Балдуїн зі згоди Гульєльмо та Рене виділив ділянку землі з їх феодинів. Але новий орден так і не набув тої слави, що мали тамплієри та госпітальєри. [20, стр. 181-182; 31, стр. 117]

В квітні 1177 року в Аскалоні Гульєльмо серйозно захворів. Через два місяці жахливої агонії він помер і залишивши вагітну Сибілу. Його тіло було доставлено в Єрусалим і поховано у вестибюлі лікарні Святого Іоанна зліва від входу в будівлю. Ходили чутки, що Довгий Меч був отруєний. [16; стр. 416; 31, стр. 118]

Гамільтон також вважає, що на смерть Гульєльмо впливав його образ життя. В джерелах описується, що він обожнював багато їсти і ще більше пити. Тому через нездорове харчування його імунітет не впорався з хворобою. [16, стр. 118]

Взимку 1177 року королева Сибіла народила сина Гульєльмо, якого назвали Балдуїн на честь її хворого брата-короля. Хоча спадкоємець і королева-

мати були під охороною тамплієрів, барони порадились і запросили Раймунда Тріполійського для захисту королівства. [9, стр. 10].

В червні 1178 року траур Сибіли закінчився і питання її одруження стало знову актуальне. В 1180 році Сибіла вийшла заміж за Гі де Лузіньяна – барона із Пуату, який став королем-регентом. [16 стр. 446; 17, стр. 70; 31, стр. 139;]

Отже, Гувельмо, будши сином одного з наймогутніших маркграфів Північної Італії, став чоловіком королеви Сибіли виключно завдяки своєму походженню. Цей шлюб за розрахунком був необхідний щоб продовжити королівську династію, крім того він був вигідний, бо пов'язував узами кривності з європейськими королями, які були здатні захистити та допомогти в боротьбі з Саладіном. Сам Гувельмо Довгий Меч мав великі перспективи при дворі, але не дожив до своєї коронації. Місце Довгого Меча зайняв Гі де Лузіньян, який в подальшому буде боротися за корону з молодшим братом Гувельмо — Конрадом.

Розділ 4

СОЮЗИ МІЖ МОНФЕРАТО ТА ВІАНТІЄЮ

Далі логічно буде розповісти про зв'язки Алерамічі з Візантією та як маркграфи Монфератські втрутилися у внутрішні справи константинопольського двору. Як ми вже з'ясували з другого розділу Алерамічі Монфератські були вірними васалами німецьких імператорів та наймогутнішими маркграфами Ломбардії. Але в історії є період, коли італійські маркграфи поріднилися з візантійськими імператорами. Цей союз здається ще дивнішим, якщо врахувати факт, що сюзерен і родич Алерамічі Фрідріх Барбаросса конфліктував з візантійським імператором. Тобто цей розділ буде присвячений дослідженню шлюбів Реньє з Марією та Конрада з Феодорою, причин чому та як це сталося і наслідкам.

4.1 Конфлікт між Алерамічі та їх сеньйором

Після подорожі Гульєльмо Довгого Меча на Близній Схід відбулося зближення Константинополя та Монферато. Мануїл використовував цю дружбу в своїх політичних інтересах проти західних сусідів. Василевс остерігався, що західні правителі можуть об'єднатися проти нього, тому він намагався підірвати гегемонію Гогенштауфенів зсередини, при цьому не втручатися особисто, щоб задалегідь забезпечити безпеку західних кордонів Візантії [30, стр. 46]

Під час війни між Ломбардською лігою та Фрідріхом Барбаросою Мануїл підтримував італійські міста щедрими грошовими субсидіями. В помсту за це Барбаросса намагався встановити контакт з противниками Мануїла, таким в 1173 році став іонійський султан Килич-Арслан. Султан почав укріплюватися в Малій Азії, в 1175 році відбувся розрив між Арсланом та Мануїлом, а через рік в 1176 році в битві при Міріокефалі візантійська армія була серйозно розбита. Ступінь поразки можна порівняти з програшем візантійців під Манцикертом в 1071 році. [19, стр. 478]

У Мануїла була єдина донька від першого шлюбу – Марія. Раніше Марія вже була одружена з сином угорського короля. Таким чином Бела, який також відомий після православного хрещення як Алексій, став спадкоємцем візантійського трону. Мануїл наказав усім підкоритися своєму наступнику, проти був лише Андронік Комнін. Андронік вважав образливим робити василевса з чужоземця, тому він настояв, що наступним імператором повинен стати син Мануїла та його другої дружини Марії Антіохійської. [6 том 1, стр. 162, 174-175]

Так і трапилося, після народження сина Алексія II, імператор Мануїл розлучив свою доньку з її чоловіком та одружив Белу з Агнесою Антіохійською, сестрою своєї дружини Марії Антіохійської. А після смерті угорського короля, Бела став новим. [6 том 1, стр. 218]

Після розлучення василевс почав шукати нового кандидата на роль чоловіка Марії. Мануїл відразу не розглядав підданих візантійців, першим кандидатом був Гульєльмо Сицилійський, з яким проводилися багато переговорів, але під кінець Мануїл передумав, бо шлюб здався йому не вигідним. [6 том 1, стр. 218]

Наступним варіантом був один із синів Гульєльмо Старого. Шлюб з представником роду Алерамічі давав можливість укласти військовий-політичний союз з сильним маркграфом, який перетягувався на бік Візантії, від чого Фрідріх Барбаросса втрачав могутнього васала. [20, стр. 82]

Конрад і Боніфаций вже були одружені, а Федеріко був священником. В результаті вільним залишився молодший Реньє і Марія була вийшла заміж за нього. [9, стр. 11]

Василевс запросив юного Реньє приїхати в Константинополь. Він прожив там певний час і навіть супроводжував Мануїла з військом. Реньє Монфератський в джерелах описується як молодий, красивий, милий хлопець, мав світло-русе волосся. [6 том 1, стр. 219; 16, стр. 450]

Комплекс відомостей джерел та аналіз наробку дослідників дають можливість сформулювати дві основні причини, чому саме Алерамічі погодилися на цей шлюб та пішли про свого сюзерена.

По-перше можна згадати про долю Агнеси - доньки Гульєльмо V. Агнеса була жінкою Гвідо Гвера, графа Гвіді, який розлучився з нею. Гвідо і єпископ майнцький були відомими друзями. В цьому випадку причина стає банальна особиста помста за честь сестри. Більше того, один з синів Гульєльмо, а конкретно Конрад за наказом вищеназваного єпископа був посаджений у в'язницю в 1178 році за пропонувану зраду і змову з візантійцями. [30, стр. 46-47, 49]

По-друге влітку 1176 року відбулася вирішальна битва при Леньяно між військами Фрідріха I Барбаросси та Ломбардською лігою, в якій німецький імператор потерпів жахливу поразку. Після цього в 1177 році Фрідріх підписав мирний договір в Венеції з понтифіком Александром. За війну проти Папи Римського Фрідріха відлучили від церкви, але після підписання миру наказ про анафему був скасований. Мирний договір був підписаний терміном на 6 років з ломбардськими містами і на 15 з Гульєльмо II Сицилійським. [9, стр. 10]

В тексті Венеціанського миру 1177 року є пункт, що усе духовенство в Італії та інші регіони за межами німецьких земель переходить під владу Папи Александра і його спадкоємців. [14, пункт 17]

Таким чином інтереси Гульєльмо Старого не були враховані венеціанським миром. Гульєльмо починаючи з 50-их років разом з Фрідріхом придушував повсталі італійські міста в П'ємонті, які не підкорялися йому, а цей договір усе перекреслював, бо відтепер Папа контролював місцеве духовенство, а духовенство відігравало провідну роль в багатьох міських магістратах і отже впливало і на міську владу. [13, стр. 132-135; 30, стр. 48, 49; 31, стр. 148]

Сини маркграфа Монфератського автоматично становилися васалами німецького імператора, як і їх батько, і батько їх батька. Але в 1179 році після

відправлення Реньє до Константинополя для подальшого шлюбу з донькою Мануїла, Алерамічі Монфератські стали одночасно ще й союзниками василевса.

Паралельно з подорожжю Реньє до Візантії, Фрідріх I відправ архієпископа Майнца з армією для підкорення італійських міст, чим забирав їх з-під контролю Папи Римського. Гульєльмо Старий відправляє Конрада проти єпископа свого сюзерена. 29 вересня 1179 року кавалерія на чолі з Коррадо розбила німецьке військо, а сам єпископ був взятий в полон. Нікіта Хоніат допускає, що в подальшому єпископа могли би відправити до Константинополя, але Мануїл в цей час помирає, тому це не відбулося. [6 том 1, стр. 258-259; 30, стр. 46]

Враховуючи ці факти, ситуація з полоненням єпископа Майнца та протистояння Коррадо армії свого сюзерена виглядає по іншому.

4.2 Реньє в боротьбі а Візантійський трон

В лютому 1180 році молодий Реньє та не дуже молода Марія одружилися у Влахернському палаці, відзначали там же. Це було дуже пишне весілля, Гійом Тірський писав, що там були циркові ігри на іподромі для розваги, велика кількість прикрас в тому числі і з дорогоцінних каменів та металів. [16, стр. 450]

На посагу, який отримав Реньє, слід зупинитися та розібратися ретельніше. Відомий факт, що під час Четвертого хрестового походу Боніфаччо Монфератський зосередив свою увагу на Фессалоніках через минуле володіння свого молодшого брата. [30, стр. 59-60]

Один з авторитетніших хроністів часів хрестових походів Гійом Тірський мовчить про Фессалоніки, він просто зазначив, що після весілля Реньє перейменували в Іоанна та дали титул кесаря. [Тірський кн. XX, стр. 450]

Хоніат взагалі мовчить про подробиці весілля. Він подає сухі факти, що Марія спочатку мала чоловіка Алексія (Белу), потім батько їх розлучив, після чого видав за Реньє. [6 том 1, стр. 219, 258]

Інформація про те, що Реньє став королем Фессалонік зустрілася в трьох джерелах. В хроніці монаха Роберта з Торіньї є згадка про Фессалоніки. В Хроніці записано, що Реньє зробили королем Фессалонік, бо Марія хотіла вийти

заміж лише за монарха, представники інших станів її не влаштовували. Схожа інформація є і в хроніці Салімбене, він також пише, що після одруження Реньє увінчали короною Фессалонік. Якопо з Акві також писав, що Реньє приплив в Візантію та завоював Фессалоніки, а потім закінчивши війну він помирився з імператором Алексієм та одружується на його сестрі. [9, стр. 11; 11, стр. 1539; 15, стр. 87]

Думки дослідників розійшлися. Успенський стверджує, що Фессалоніки були частиною приданого, але Федір Іванович був дослідником ХІХ ст., і піонером візантиністки, з того часу в історичній нації багато чого змінилося. Пізніший видатний радянський джерелознавець Михайло Заборов в своїх дослідженнях не такий впевнений, він стверджує що це були лише чутки про передачу Солуні до власності кесаря, але не задокументований факт. [17, стр. 114; 22, стр. 235]

Тобто в той час поки авторитетні джерела мовчать про коронацію, менш авторитетні в цій темі та не очевидці подій впевнено стверджують, що так і було.

Проте історія про автономне королівство Фессалоніки дуже нелогічна. Візантія була середньовічною державою але там не було феодалізму, як в Англії, Франції або Священній Римській імперії, Мануїл банально не міг передати Реньє в лен частину імперії, тим більше зробити його королем окремого регіону. Про завоювання Фессалонік Реньє Монфератським та війну з малим імператором Алексієм коментарі зайві. Навіть якщо Реньє і отримав частину імперії, то імовірно до наших днів дійшли би грамоти, закони та інші документи Фессалонікійського королівства, або хоча б згадки про такі документи в інших джерелах, той же Нікіта Хоніат в принципі не умовчав би про долю другого за розміром міста імперії.

Більш реалістичним поясненням згадок пізніх джерел про Реньє у Фессалоніці було б те, що Реньє після весілля займав в Фессалоніках важливу посаду, по рангу кесаря він міг бути намісником Фессалоніки, дукою, в західноєвропейській термінології це герцогський титул, але від герцога до

короля — один крок. Його старший брат Боніфаччо і пізніші хроністи, які виростили в умовах феодалізму Західної Європи не знали, що в Візантії не прийнято передавати в лен землі і помилково вважали, що Реньє був королем та володів Фессалоніками.

Довго імперія жити спокійно не змогла. 24 вересня 1180 року Мануїл Комнін помер в замку Скутаріон в Передній Азії, а поховали його в монастирі Христа Пантократора. На момент смерті Мануїла державна система Візантії була нестабільна, а утримувати ситуацію під контролем дванадцятирічний Алексій II не міг, тому були призначені регенти, якими стали василіса Марія Антіохійська та племінник Мануїла протосеваст Алексій. Це був не кращий вибір, незадоволення новою владою було як в простолюдинів, так і інших членів сім'ї Комнінів. Серед проблем можна відзначити латинофільський курс, який привів до погіршення відносин між місцевим населенням та італійськими купцями, які грали дуже важливу роль в економіці країни, а також західними найманими воїнами, які слугували опорою регентства. [19, стр. 482-483; 30, стр. 67]

Відповідною реакцією на політку невдалої регенти та її пихатого коханця Алексія стала появлення опозиції серед родичів, яких очолила Марія Комніна та її чоловік Реньє. Марія та Реньє для заклоту зібрали прихильників серед родичів, а саме бастарда Мануїла, Андроніка Лапарду з його синами, міського єпарха Іоанна Каматіра та ін. та паралельно писали провокаційні листи Андроніку, який в цей час був за кордоном. Метою заклоту було вбивство протосеваста Алексія. [6 том 1, стр. 297-298; 19, стр. 483]

Андронік Комнін був кузеном Мануїла і відомий своїми військовими подвигами, любовними пригодами та конфліктами, йому було за шістьдесят років, він мав величезний досвід в військовій справі. Хоніат пише, що Андронік користувався народною любов'ю. [6 том 1, стр. 296-297; 19, стр. 483]

Але заклот провалився, коли в березні 1181 року про нього дізналися Марія та Алексій. Реньє з жінкою втекли в церкву Св. Софії. Вони заявили, що

вони шукають захисту від агресії Марії та її коханця тому усі в церкві зглянулися над ними і стали на їх сторону. [6 том 1, стр. 298; 30, стр. 71]

Між Марією Комніною та Марією Антіохійською велися переговори, але даремно, донька імператора не погоджувалася з умовами, які нав'язувала її мачуха, кесаріса хотіла більшої влади ніж було запропоновано, а точнішу уся. В кінці кінців проти бунтівників в церкві були направлені війська на чолі з Саватієм. Після початку штурму церкви кесаріса та кесар відмовились від будь-яких домагань на імперський трон. [6 том 1, стр. 303-304; 30, стр. 73-74]

Реньє під час штурму хоробро бився проти атакуючих в перших рядах. Ввечері бійка зупинилася, патріарх відправив до королеви-регента посла, який передав його слова. Патріарх погрожував гнівом Бога за бійку в храмі та його околицях. Ніч була тихою, але наступного ранку сторони знову були готові різати один одного. Посли Марії Антіохійської запропонували кесарісі клятву на мир, амністію, безпеку і збереження титулів з володіннями. Після цього наступило перемир'я, але тимчасове. [6 том 1, стр. 307-308]

На цьому історія Реньє переходить до останнього етапу. В Константинополь повернуся кузен Мануїла Андронік Комнін та узурпував владу.

Андронік бувши авторитетним військовим та народним улюбленцем під час його шляху з Понта до Халкідона майже не зустрів серйозного опору. На Босфорі на його бік перейшов флот на чолі з дукою Андроніком Кондостефаном, який повинен був зупинити Андроніка. [19, стр. 483-484]

Коли Андронік зайшов у Константинополь протосеваст Алексій Комнін потрапив у в'язницю. Простий люд дуже тепло зустрів такого лідера опозиції, в травні 1182 року візантійці скоїли погром, під час котрого було вбито багато західних чужоземців. [19, стр. 484]

В першу чергу Андронік почав розправлятися з конкурентами. Для цього він оголосив себе захисником молодого імператора Алексія II і скористався ним для страти та вбивства усіх хто могли становити загрозу його правлінню. Марія

та кесар Реньє, які чекали його повернення більше всього імовірно стали одними з його перших жертв, точного підтвердження немає.

Гійом Тірський мовчить, про подальшу долю Реньє після одруження. Хоніат пише, що скоріше за все Реньє помер після своєї кесаріси. По чуткам кесаріса Марія була отруєна своїм євнухом-служогою Птерігіонітом, який підлив їй особливу отруту в напій. Особливість цієї отрути була в тому, що вона не вбиває моментально як ціанід, поступово з часом. Через декілька місяців після цього інциденту помер і сам Реньє. [6 том 1, стр. 333]

Їх суперник в боротьбі за трон Марія Антіохійська також була ліквідована, указ про її страту примусово підписав Алексій II. В вересні 1183 року Андронік оголосив себе імператором, а через два місяці задушив Алексія II та скинув труп в море. Після цього старий Андронік одружився з тринадцятирічною вдовою Агнесою-Анною для легітимності. [19, стр. 484]

4.3 Активність Конрада в Константинополі

З приходом нової династії в Візантії, Ісаак Ангел, як і Мануїл Комнін, теж вирішив укласти союз з Монферато. Для цього Ісаак запропонував одружитися Боніфацию сину Гульєльмо Старого, на його сестрі Феодорі. Боніфаций вже мав жінку, тому пропозиція одружитися була зроблена його старшому брату Конраду. Щоб одружитись Конрад поїхав до Константинополя, де в 1185 році він взяв Феодору в жінки. Аналогічно як і його молодший брат Коррадо отримав титул кесаря. [6 том 2, стр. 35; 22, стр. 169]

Під час перебування Конрада в Константинополі почалося повстання Врани. Алексій Врана був військовонаачальником, який раніше бився на стороні імперії і переміг норманів при Мосінополі восени 1185 року. Але під час свого перебування в Адріанополі він сам проголосив себе монархом і пішов на Константинополь. [19, стр. 492, 494]

Для протистояння Врані Конрад швидко організував військо серед якого були приблизно 1000 знатних воїнів з імператорського двору, 250 кінних та 500 піших найманців-латинян, та крім того — ізмаїльтяни та іберійці, тобто арабські

та грузинські найманці. Жителі міста були шоковані його великою участю у збереженні держави, що вважали його посланником від Бога. Сам Хоніат писав, що Конрад надихнув слабкого імператора узяти на себе ініціативу придушення. [6 том 2, стр. 36-37]

Коли військо було зібране, то імператор Ісаак взявся придушувати повстання. Захисники імператора були сконцентровані біля Влахернського палацу. Після відчинення воріт бунтівники зайшли у місто. Конрад командував авангардом. Якщо довіряти спогадам він хоробро бився без щита і кольчуги. Його торс захищала щільна льняна накидка, тобто лише стьобаний піддоспішник. Хоча Конрад отримав поранення в плече, в битві він оглушив Врану ударом списа по шолому, а його зброєносці вже доби́ли лідера бунту. Ті прихильники Врани, що вижили під час битви швидко втекли з міста. [6 том 2, стр. 38- 42]

Після перемоги військам під командуванням Конрада імператор дозволив покарати жителів провінції та Припонтіди, які перейшли на сторону Врани. До Конрада приєдналися бідняки Константинополя, які також прийняли участь в погромі та пограбуванні. Під час пограбування домівки були знищені, церковні дорогоцінності були вкрадені, багато жителів було вбито. Це могло б продовжуватись і далі, але приближені до василевса люди підказали йому зупинити так зване покарання, але було пізно. [6 том 2, стр. 47-48]

Ясна річ, місцевому населенню це не сподобалося і вони в якості помсти почав погром домів, де жили вихідці з Західної Європи. Гнів греків міг би зачепити наступним і Конрада, який командував каральним загоном, щоб уникнути помсти він швидко покинув місто. [6 том 2, стр. 48-49; 8, стр. 27]

Узагальнюючи можна сказати, що розрив відносин з Фрідріхом I та подальше зближення з Візантією стало наслідком багаторічної череди конфліктів та міжусобиць. Мануїл зміг розбити армію свого ворога чужими руками не приймаючи безпосередньої участі, а Ісаак утриматися при владі. Реньє декілька років прожив в розкошах у найбагатшій країні Європи та помер, бо захотів іще

більших розкошів, а його міфічне володіння Фессалоніками створило привід для участі Боніфация Монфератського в майбутньому розділі Візантії, до речі в історичності цього мотиву теж треба розібратися. Конрад вкрив себе славою після талановитої та героїчної оборони столиці від повстанців і майже моментально очорнив свою репутацію, тому він був вимушений втекти з Візантії.

Розділ 5

КОНРАД МОНФЕРАТСЬКИЙ НА ШЛЯХУ ДО ЄРУСАЛИМСЬКОГО ТРОНУ

Тепер же безпосередньо про другого сина Гульєльмо V Старого – Конрада Монфератського. Нікіта Хоніат описував його як мужнього та кмітливого чоловіка. В літературі та джерелах він зустрічається в основному під іменем «Конрад» або «Коррадо», це дві версії, перша – поширена в англійських та російськомовних історичних роботах, а друга в італійських. Після втечі з Константинополя Конрад приєднався до хрестоносного руху і про його пригоди на Близькому Сході буде цей розділ. [6 том 2, стр. 34]

5.1 Передумови Третього хрестового похід

В 1187 році Конрад втік на кораблі з Константинополю і прийшов в приморське місто Тір, жителі якого радісно прийняли італійського маркграфа. [22, стр. 138]

Для кращого розуміння умов слід трохи розібратися в передісторії Третього хрестового походу. Внутрішня ситуація в християнських державах на Близькому Сході після Другого хрестового походу була складна. Починався внутрішній розбрат і придворні інтриги, чим скористувалися мусульмани. [22, стр. 127]

На сході в цей час з'являється нова фігура ні політичній арені – Аль-Малік ан-Насир Салах ад-Дуніа вад-Дин Абуль-Музаффар Юсу ібн Айюб ібн Шаді аль-Кудрі, також відомий як Саладін. Саладін прийшов в Сирію з Єгипту, де він навчався. Він заявив свої претензії на Алепо та Мосул, та в 1183 році захопив ці землі. При ньому також відбулося об'єднання Єгипетського та Багдадського халіфатів. [22, стр. 130]

4 липня 1187 року відбулася відома битва при Хатіні. Зі сторони християн командував Гі де Лузіньян, який на той момент вже був чоловіком Сибіли - сестри короля Балдуїна IV, а відповідно де-юре королем Єрусалиму. Численності

війська франків було недостатньо, тому Саладін зміг перемогти християнську армію. В результаті цієї страшної поразки Гульєльмо V Монфератський, Гі де Лузіньян, Жерар де Рідфор, Аморі Лузіньян та інші відомі хрестоносці потрапили у полон до сарацинів, а близько 200 полонених тамплієрів та госпітальєрів було вбито. До речі є інформація, що близь міста Тиверіади були християнські війська, які теоретично могли б допомогти Гі, але їх ватажки побоялись та вирішили перейти на сторону Саладіна. Серед ватажків був Раймунд граф Тріполі. [35, стр. 125; 17, стр. 90; 22, стр. 136]

Пізніше 20 вересня почалася осада Єрусалима, яка тривала майже місяць, після чого він був захоплений 2 жовтня. Спочатку жителі чинили опір, але коли вони зрозуміли, що їх положення з кожним днем стає все гірше, то було вирішено здати місто. Саладін встановив цінник, за кожного чоловіка 10 монет, за жінку 5, за дитину 2. [12, стр. 38; 22, стр. 138]

В Європі новину про занепад Єрусалимського королівства зустріли шоком. Папа Уран VIII помер від шоку коли про це дізнався. Його наслідник Григорій VIII 29 жовтня 1187 року в відповідь на захват Єрусалима почав збирати учасників для нового походу. Але завершити це він не зміг, тому підготовку до Третього Хрестового походу продовжив Клемент III. [17, стр. 91, 35, стр. 125]

Сам Єрусалим мав більше сакральне значення ніж економічне чи політичне. Амбруаз Нормандський писав, про Єрусалим наступне: “Наближався час, коли єрусалимська корона, що ставала дедалі символічнішою, стала предметом домагань певних правлячих династій і навіть самого імператора Королі Заходу вважали тепер, що вони мають «інтереси» в Леванті.” [цит., 1, стр. 198]

5.2 Оборона Тіра

Конрад прийшов не один, а разом з невеликим загоном лицарів і візантійськими скарбами. Місцеві жителі тепло зустріли Конрада і навіть запросили його командувати обороною міста. Але Конрад пішов далі, він

вимагав від жителів признати себе сеньйором міста і його спадкоємців теж. [20, стр. 254]

Після прибуття Конрад почав реанімацію міста, яке було під загрозою захоплення. Він відбудував зруйновані стіни, викопував ров довкола міста та почав вербування добровольців на роль нових захисників, пустив італійських торговців. Успіх в обороні Тіру сильно залежав від командування Конрада, саме завдяки таким діям після захоплення Єрусалиму Саладін довго не міг взяти Тір не з суходолу, не з моря. [Рішар, стр. 254; Успенський, стр. 138]

Жан Рішар приполює італійське втручання як кумівство та спробу перетворити Тір на італійську колонію. Дійсно Коррадо намагався привернути та заінтересувати купців, роздавав різні дари. Генуезець Ансальдо Бонвічині став кастельяном міста, пізанці отримали цілий квартал з королівського домену і різні привілеї. [20, стр. 254]

Але Рішар не сильно робить акцент, що пізанські галери використовувалися командуванням для перевезення провізії та інших припасів. Під час облоги і голоду така допомога взагалі не зайва. Пізніше пірати на борту галер зіграли ключову роль деблокаді. Амбруаз зазначав, що допомога італійців була би також потрібна для відвоювання інших міст на Святій землі. [1, стр 200; 9, стр. 15-16]

Слід не забувати ще про інший плюс італійців - торгівля. Венеція, Піза та Генуя під час свого існування створили велику торгівельну мережу на морі. Наявність італійський купців серед друзів забезпечувало розвиток економіки.

В листопаді 1187 Саладін прийшов з військом до стін Тіра. Після тижня осади міста Саладін зрозумів, що це не дає швидкий результат, бо в нього на даний момент не було флоту, який би забезпечив блокаду ще й з моря. Він повернувся в Акру, паралельно підкорюючи інші палестинські міста. [9, стр. 13-14; 25, стр. 616]

Але це не означало, що він залишив Тір в спокої. Час від часу Саладін приводив на жахливу демонстрацію біля воріт близько 100 000 полонених

християн, яких примушував йти пішки до самого Тріполі. А коли Саладін дізнався, що обороною командував Конрад, то він запропонував йому обміняти місто на полоненого Гульєльмо Сатрого. В хроніці Салімбене є жахливі подробиці, що Саладін погрожував вбити Гульєльмо, але Конрад був готовий навіть сам застрелити марного батька з лука, аби не здавати місто. Серед усіх прочитаних джерел і літературі окрім Салімбене ця історія зустрічається без несамоовитих подробиць або відсутня зовсім. Враховуючи той факт, що Салібене не був очевидцем і жив вже після хрестових походів можливо він вигадав деталі про готовність вбивства Конрадом рідного батька на основі плідок. [9, стр. 13-14; 25, стр. 616]

Але доля міста вирішувалася не на суходолі, а на воді. Після невдалої першої осади Саладін прийшов в Акру та організував флот, для другої осади. Його віська знову блокували Тір з суходолу, а кораблі з моря. В грудні флот піратів, які воювали на стороні християн, прорвав морську блокаду і знищив єгипетський флот Саладіна, навіть зміг погнати 9 сарацинських кораблів до Бейруту. 1 січня Саладін зняв блокаду, залишив Тір і відправився зі своїми втомленими від невдалої осади військами для зимування в Акрі, а свої облогові машини спалив. [9, стр. 15; 25, стр. 586, 616]

Завдяки розумному та мудрому керуванню обороною маркграфа Монфератського Тір вистояв. Це була перша значна поразка Саладіна. Контроль хрестоносців над Тіром не означав контроль на якимось випадковим палестинським містом. Це приморське місто дало можливість причалювати кораблям з підкріпленням і стало плацдармом для подальшої контратаки проти Саладіна. Навіть неможливо уявити як б розвивався Третій хрестовий похід, якщо Тір був захоплений. [25, стр. 618; 29 стр. 588]

Окрім плацдарму Тір був ще притулком, сюди їхали поранені після Хатінської битви, графи, лицарі, біженців, представників духовенства, паломники та інші. Серед тих хто потребував в притулку також був король Гі де Лузіньян. Саладін відпустив його з полону в кінці літа 1188 року, за обіцянку не

підіймати меч проти султана, але Гі його обманув. Лузіньян хотів зібрати армію щоб знову воювати з Саладіном і вирушив в Тір. Гі хотів зайти до міста зі своєю жінкою на правах короля і зробити там свою тимчасову резиденцію, але Конрад не впустив їх. Свою позицію Коррадо пояснював тим, що король Балдуїн Прокажений в своєму заповіті довірив долю Єрусалиму європейським королем, а Гі він не признавав королем, особливо після катастрофічної поразки при Хатіні. Пізніше Лузіньян прийшлося зробити своєю резиденцією в Тріполі. [9, стр. 16, 20, стр. 261, 262]

Салімбене також писав, що влітку 1188 жителі Тіру страждали від голоду та нестачі припасів. Вийти далеко за межі Тіра було небезпечно, тому що ці землі контролювалися Саладін і сельджуки вбивали всіх, хто намагався наприклад нарубати дерева чи накосити трави. Тому можна припустити, що Конрад не пустив Гі до міста ще через неможливість кормити його та армію, яку він планував там збирати. [9, стр. 15]

5.3 Боротьба за корону Єрусалиму під стінами Акри

27 серпня 1189 року почалась осада Акри, яка тривала два довгих місяці. Успенський стверджує, що осада не мала необхідності бо на момент її початку хрестоносці вже мали приморські міста під своїм контролем. Проте Райлі Сміт стверджує, що Акра була важливо. В 80-их роках XII ст. азіатські торговельні шляхи змінилися і почали концентруватися на Акрі, а не на Александрії. Саме за рахунок контролю над Акою Єрусалим був заможним. [22, стр. 145; 29, стр. 588; 35, стр. 125, 132;]

Паралельно осаді розвивався конфлікт Конрада та Гі, останній зіграв чималу роль в вирішенні блокувати Акру. Лузіньян командував першими конвоями, які осадили місто. [22, стр. 145; 29, стр. 588]

Гі не міг змиритися, що Конрад його не поважає. Він почав набирати союзників і переманювати людей Конрада до свого табору. Лузіньян заручився вірністю Боемунда IV графа Тріполі, Боемунда III графа Антіохії, братів Гуго та

Рауля Тіверадських, а також жалував привілеї італійським купцям. [20, стр. 265-267]

Несподівано для Гі в листопаді 1190 року Конрад одружився з Ізабелою Єрусалимською. Ізабела була вплетена в політику як і її сестра. Після другого весілля Сибіли її чоловік Гі де Лузіньян почав вести себе надто гордо та був непокірний. За це рада баронів та король Балдуїн IV вирішили перешкодити можливому сходженню Лузіньяна на трон. Щоб понизити шанси Лузіньяна на трон молодого Балдуїна V коронували, регентом став не Гі, а Раймунд III, а в листопаді 1183 року одинадцятирічну Ізабелу сестру Сибіли видали заміж за Онуфруа IV Тортонського. Балдуїн Прокажений навіть хотів розвести Гі та Сибілу, але вони поїхали до Аскалону. Коли він особисто приїхав туди, Гі не відкрив ворота. [20, стр. 239, 269]

За правилами династичної спадковості наступним на трон ставала Ізабела та її чоловік. Король Балдуїн V помер в семирічному віці, а претензії Гі на престол залежали лише від його жінки але Сибіла та її доньки померли від епідемії влітку 1190 року. Однак Онуфруа признав Гі королем, який не збирався відказуватися від можливості бути монархом, це не влаштовувало раду баронів. Єпископ Бове запропонував видати Ізабелу за Конрада Монфератського, ставленика Ібелінів. Тут були деякі труднощі, бо Ізабела і Коррадо були в певній мірі родичами, а також маркграф був одружений з Феодорою, яка залишилась в Італії. Не дивлячись на претензії архієпископа Кентерберійського, який був проти двошлюбності, вітчим Ізабели Баліан Ібелін та її мати Марія Комніна змогли анулювати шлюб з Онуфруа і в листопаді 1190 році весілля Коррадо та Ізабели все ж таки трапилося. Таким чином конфлікт між Гі та Конрадом, який почався біля воріт Тіру переріс в боротьбу за королівство. [12, стр 102; 20, стр. 268, 269]

Конрад не захотів перебувати під командуванням Гі, тому він покинув табір хрестоносців і відправився в Тір, звідки повернувся лише після приїзду

європейських королів, які в цей час вже були на шляху до Палестини. [20, стр. 270]

Перші європейські королі-хрестоносці вирушили після довгої підготовки у похід влітку 1190 року. В цьому поході прийняли участь чотири відомих та могутніх монархи: Ричард I Левове Серце, Філіп II Август, Фрідріх I Барбаросса і Леопольд Австрійський. Але в найбільшу роль в осаді Акри приймали перші два. [22, стр. 141]

Ричард I був дратівливою людиною, енергійний діючий під емоціями монарх в першу чергу шукав пригод і примудрився посваритися з іншими королями. Частина англійського війська відправилась на кораблях, а сам Ричард I перепливши Ла-Манш об'єднався з французами і йшов по континенту. [22, стр. 141]

Перші розбіжності між королями виявилися під час зимівлі в Сицилії, Ричард заявив про свої претензії на частину нормандських земель, бо його сестра була жінкою померлого Вільгельма II, а відповідно він мав права на володіння. Це погіршило відносини з Фрідріхом Барбаросою. Пізніше після захоплення Кіпру, Філіп заявив, що він має права на частину острова. Звертаючись до договору, що усі захоплені землі на Святій землі повинні бути поділені між королями порівну. Ричард ділитися не захотів, бо на його думку Кіпр не входив в договір, бо не є частиною Святої землі. [22, стр. 143, 160]

З прибуттям Ричарда та Філіпа під стіни Акри стало лише гірше. Підкріплення дуже знадобилося виснаженим загонам Гі, які втомилися від довгої осади, але не дивлячись на спільного ворога відбувся неформальний поділ табору хрестоносців на прихильників Гі та Конрада. Це послабило армію християн під Акрою, яку також мучили хвороби, голод і проблеми з доставки їстівних припасів та будівельних матеріалів. [22, стр. 159]

Конрад повернувся до осади Акри лише після прибуття короля Філіпа II. Французький монарх вважав Конрада героєм після мужньої оборони Тіра, а також на стороні маркграфа була велика кількість капетингських французьких

лицарів на чолі з єпископом Бове, Філіп II став на його сторону. [20, стр. 270; 22, стр. 160]

Ричард в свою чергу підтримував кандидатуру на трон свого васала Гі, який після захоплення Кіпра в травні 1191 року відправився до свого сюзерена та переконав його приєднатися до осади Акри. [20, стр. 270; 22, стр. 145, 159]

Тут важливо розрізняти французів. На стороні англійського короля також французькі хрестоносці, але з тих земель, якими він володів, тобто Пуату та Аквітань. Той ж Гі походив з Пуату і був васалом Ричарда, а не Філіпа.

Окрім королів, також поділилися й італійські купці, які мали свої торгові інтереси на Сході, через які вони були вимушені приймати участь у внутрішньому конфлікті хрестоносців. В джерелах вказано, що Піза підтримувала Гі де Лузіньяна, а Генуя — Конрада Монфератського. [1, стр. 200]

24 червня 1191 року Жоффруа де Лузіньян навіть визвав Конрада на дуель за віроломство та зраду короля Єрусалима, тобто його брата. Конрад не став битися, він просто повернувся в Тір, що вдарило по його репутації. [20, стр. 270]

Паралельно осаді Ричард та Конрад таємно один від одного вели переговори з Салах ад-Діном. Зі сторони Конрада в переговорах брали участь Баліан Ібелін та Рено Сідонський. Конрад хотів від Саладіна признання за ним Тіру, Бейрут, Сідон і половину Єрусалиму. Мирного договору з Конрадом хотів також і Саладін, бо Конрад хоч і був одним з лідерів походу, але він був неформально противником Ричарда, який являв більшу загрозу для мусульман. Тут діяв принцип «Ворог мого ворога – мій друг». [20, стр. 271, 272; 32, стр. 126;]

Мир Ричарда сильно відрізнявся. Окрім того, що Конрад на відміну він Левового Серця не міг підписати документ, мир Ричарда враховував більше інтересів для християн. В результаті Третього хрестового походу хрестоносцям була підконтрольна дуже велика приморська територія від Тіра до Яффи, мир з Саладіном дозволяв палігримам спокійно і без зайвих проблем ходити до Єрусалима з метою паломництва. [20, стр. 272; 35, стр. 132]

Цей договір був підписаний вже після осади Акри і вбивства Конрада, в вересні 1192 року. На умови миру вплинула узурпація англійського трону принцом Джоном, Ричарду прийшлося якомога швидше повертатися в Британію. [20, стр. 271]

З 27 по 28 липня 1191 року на раді винесли тимчасове вирішення, щоб урегулювати конфлікт. Гі був оголошений королем, Конрад становився його спадкоємцем і отримував Тір, Сидон і Бейру. Якщо Конрад та Ізабела помруть, королівство буде належати Ричарду. Яффу отримав брат Гі Жоффруа. Вирішення було прийнято, діла під стінами Акри для хрестоносців пішли краще, але конфлікт між Гі та Коррадо зовсім не зупинився. [20, стр. 270]

Тим часом не дивлячись на проблеми для хрестоносців, ситуація у Саладіна з часом не ставала краще, навіть не дивлячись, що гарнізону Акри єгипетський флот і доставляв провізію, що забезпечувало перевагу над хрестоносцями, які голодували та хворіли. Акра була легко взята 9 липня 1187 року, жителі міста погодилися обміняти місто на можливість спокійно піти з Акри. Тактика війни та армія були створені з розрахунком на атакуючи дії, а не на оборону. Оборона Акра була складною задачею, Саладіну треба було стати першопрохідником, бо таку довгу осаду мусульмани ще ніколи не тримали і військового досвіду в нього не було. [12, стр. 35; 22, стр. 143; 29, стр. 588]

11 липня 1191 року почався штурм, а наступного дня ослаблене місто пало. Саладін щоб зберегти залишки свого війська заплатив викуп, провів обмін полоненими та повернув важливу для християн реліквію Життедайний Хрест. [17, стр. 98]

Акра дісталася Гі де Лузіньяну, який почав роздавати привілеї італійським купцям та продав території Тевтонському ордену. Конрад не стояв в стороні, заручався довірою відомих персон, а також тепер вже він почав переманювати в свій табір союзників Гі. На його стороні був Баліан Ібелін, канцлера Бандена, Пейена Хайського, Рено Сідонського, переманити вдалося маршала Готьє Дюра

та Гуго Буругндського, який разом з генуезцями навіть запросив Коррадо в Акру в лютому 1192 року, чим був незадоволений Ричард. [20, стр. 271-273]

Починаючи з кінця 1191 по початок 1192 року конфлікт знову загострювався. Філіп II Август покинув Святу землю, але його барони продовжували підтримувати притягання Конрада на престол. Проти Гі була була спрямована пропаганда на дискредитацію його іміджу в рядах капетингських французів. [20, стр. 271]

Репутація Гі була настільки погана, що в квітні 1192 року коли Ричард I вирішив повернутися в Західну Європу та запропонував асамблеї баронів обрати нового лідера хрестоносців усі єдиногласно вибрали Конрада, вважаючи його енергійним та кмітливим політиком, який гарно себе зарекомендував. Ричард Плантагенет погодився і відправив свого племінника Генріха Шампанського в Тір, щоб той супроводжував Конрада до армії хрестоносців. Але несподівано 28 квітня 1192 року маркіз Монфератський був вбитий. [17, стр. 98; 20, стр. 275]

27 квітня 1192 року коли Конрад їхав на своєму коні до нього швидко підскочили два асасіна переодягнутих в християнських монахів та поранили його ножом в живіт. Асасіни ретельно готувалися до вбивства, вони прикидалися монахами та втерлися в довіру Конраду та місцевому єпископу. В той же момент одного з асасінів моментально вили, другий зміг втекти до церкви, але там його піймали. Під час тортур його допитали асасін пояснив свою мотивацію беззаперечним наказом він лідера асасінського руху Рашида ад-Діна Сінана, відомого як Старець гори, а також що у вбивстві фігурує анлійський король Ричард. Точно невідомо сказав він правду чи його винудили під час тортур скинути вину на Ричарда. [12, стр. 306, 309; 32, стр. 122, 125]

Само собою французи, які були на стороні Конрада моментально знайшли крайнього в обличчі Ричарда I. На той момент розбрат в армії хрестоносців був достатньо серйозний. Масло в вогонь підливав той факти, що племінник Ричарда Генріх Шампанський якось підозріло і дуже швидко одружився на Ізабелі не чекаючи на закінчення трауру, став графом Тіру та спадкоємцем трон Єрусалиму

замість Конрада, чому Левове Серце був радий. Припам'ятали також, що Ричард і Конрад не були союзниками, бо Плантагенет підтримував противника Коррадо в боротьбі за престол. [12, стр. 293, 308, 312; 32, стр 126]

Узагальнюючи можна сказати, що Конрад Монфератський бувши сином одного з наймогутніших маркграфів Ломбардії обрав путь пригод. Діяльність цього брата неможливо оцінити однозначно як благородну та героїчну або криваву та підлу. В житті Конрада були як позитивні сторони так і негативні. Тікаючи від грецької помсти за каральні дії в Візантії Конрад прийняв участь в Третьому хрестовому поході де врешті був вбитий асасінами. Але перед цим він встиг стати першим хто наніс серйозну поразку Саладіну під стінами Тіру, чим дав хрестоносцям можливість прибувати на Схід морем, а потім одружившись на сестрі Балдуїна Прокаженого боровся з Гі де Лузіньяном за право бути королем Єрусалиму. Така епічна історія не була забута, рід Алерамічі став ще більш знаменитим та шановним в Європі.

Розділ 6

ШЛЯХ БОНІФАЦІЯ МОНФЕРАТСЬКОГОЙОГО ДО КОРОНИ ФЕССАЛОНІК

Останній розділ про третього сина Гульєльмо Старого - Боніфація Монфератського. Відомий факт, що Боніфацій приймав участь в Четвертому хрестовому поході в якості одного з лідерів. Знаючи, що результатом цього походу став розпад Візантійської імперії, а також, що в його організації та підготовці приймали участь багато могутніх політиків того часу, перед дослідником XXI ст. стоять певні труднощі. Важливо розібратися, розпад Візантії – випадковість і форм-мажор чи хитрий та грамотно спланований план, так як в цьому замішаний Боніфацій.

6.1 Лідер Четвертого хрестового походу

На відміну від батька та старших братів Боніфацій не приймав участі в хрестових походах досить довго. Однак це не означає, що він взагалі не брав участь в війнах. В 1194 в війні між Генріхом VI та Танкредом на Сицилії Боніфацчо займав посаду адмірала німецького флоту. Пізніше, як і його батько він воював проти непокірних італійських комун, які більше відомі як Ломбардська ліга. [24, стр. 84; 33, стр. 165]

Про його придворне життя, відомо, що в Монферато при Боніфації процвітало лицарство, а також він заступався трубадурам та музикантам. Якщо конкретно то під заступництвом росли як творці мистецтва П'єр Відаль та Рембо де Векейрас. Векейрас навіть супроводжував Боніфація, під час походу на Сицилію. В кінці кампанії Боніфацій посвятив Рембо в лицарі. [24, стр. 70; 33, стр. 166]

Після смерті батька та старшого брата Боніфацчо був останнім живим сином Гульєльмо Старого, він став маркграфом Монферато. На момент початку походу Боніфацію було близько 50 років. [17, стр. 114-115]

Спочатку питання зробити Боніфация лідером хрестового походу не стояло, бо лідером був Теобальд Шампанський. Але 25 травня 1201 року Тібо несподівано помер від хвороби не дочекавшись морської подорожі. Це серйозно вдарило по моральному духу війська, місце лідера стало вакантним. Його передсмертною заповітом була просьба, щоб хрестовий похід продовжувався. [24, стр. 83]

Для вибору нового лідера літом 1201 року відбувся наступний збір в Саусоні. Одним з відповідальних за останнє бажання Тібо був маршал Шампані Жоффруа де Віллардуен. Посаду нового лідера пропонували графу Бургундському і графу Бар-ле-Дюку, але вони відмовилися. [24, стр. 83]

Потім Жоффруа запропонував ідею обрати Боніфаччо. Жоффруа добре знав сім'ю Алерамічі, бо був у полоні Саладіна разом з батьком Боніфация, його старший брат Конрад відзначився видатною обороною Тіра і був в пошані і по суті спас похід. А сам Боніфаций мав досвід в військовій справі, бо був учасником війни з Ломбардською лігою. [24, стр. 83; 33, стр. 164]

1201 року Боніфаций приїхав в Саусон, зустрів хрестоносців і тільки після того як дворяни дали свою згоду на повне командування ними маркграф Монфератський погодився. [23, стр. 22]

Майже одразу після Саусону Боніфаччо відправився в Сіто на Генеральний цистерціанський капітул, де заручився підтримкою ордена монахів, які теж хотіли брати участь в поході. [24, стр. 84]

Стосовно юридичного статусу лідера Хрестового походу теж все складно і є певні дискусії. В джерелах дійсно пишуть, що лідерам хрестоносців були командири війська, які брали участь в битвах, будь то Готфрід Булонський чи Ричард I Левове Серце. Але взагалі то лідером є Папа Римський, а точніше його легат, на цей раз їм був Петро Капуано. Легат традиційно не брав участі в битвах з мечем в руках та не розроблював різні стратегії атаки чи оборони, його задачею було діяти від обличчя Папи і підтримувати зв'язок між Папою та хрестоносцям. [24, стр. 86-87]

Але на засіданні в Саусоні йшлося не про де-юре лідера, а де-факто, про гідного воїна який прийме хрест і поведе за собою військо на Схід. [24, стр. 83]

Автор одного з найпопулярніших джерел з цієї теми – Жоффруа де Віллардуен поіменно записав лише одного Боніфація серед лідерів Четвертого Хрестового походу. Цю теорію в подальшому розвивав Райлі-Сміт. На його думку обрання одного лідера Хрестового походу було свіжим рішенням. Враховуючи досвід попередніх походів, коли було декілька амбіціозних лідерів то відповідної єдності не було. Під час Четвертого Хрестового походу ситуація змінилася, спочатку ватажком був Тібо Шампанський, а після його смерті лідером став Боніфацій, таким чином проблема єдності була вирішена. [35, стр. 64]

Але інший британський історик Майкл Ангольд вважає трохи інакше, що лідерів знову було декілька. Якщо згадати Тібо Шампанського, то він як таким вождем не був. Більшість хрестоносців в цей раз прийшли з Шампані, тобто Теобальд був сюзереном найбільшого за кількістю війська, а відповідно він лідером для більшої частини воїнів. А серед тих хто не помер і все ж таки прийняв участь в поході Ангольд зазначає Балдуїна Фландрського, Людовика Блуаського, Гуго де Сент-Поля, Жоффруа де Віллардуена та абата Мартіна з Пайріса. [24, стр. 84-85]

Стосовно мотивів та причини чому Боніфацій погодився є певні спори. Джерела говорять, що Боніфацій - «...вельми доблесний чоловік і один з найбільш шанованих серед тих, хто нині живе. Якщо ви його попросите приїхати сюди, і взяти хрест, і заступити місце графа Шампанського і якщо ви дасте йому керування над військом, він прийме його відразу.» [цит. 3, стр. 15]

Тобто той же Віллардуен описує його мотиви як чисту і святу ідею воювати проти так званих «невірних».

Очевидно, що ми не можемо точно знати, які думки були в голові Боніфація восени 1201 року, але деякі історики досліджуючи попередні події допускають, що у Боніфація ще до початку походу вже була ідея заволодіти

Фессалоніками на правах того, що ними колись «володів» його брат і стати королем Солуні військовим шляхом проти Візантією. Молодший брат Боніфаччо раніше був одружений з донькою Мануїла Комніна. Мануїл в якості приданого зробив Реньє Монфератського кесарем та імовірно дарував Фессалоніки. Такими істориками є наприклад Едгар МакНит, Роберт Вульф та Михайло Заборов, останній не припускає, а напряду стверджує, що мрія заволодіти Фессалоніками була основною причиною. [33, стр. 164]

Приблизно в цей період часу відбулася подія яка перевернула Четвертий Хрестовий похід з ніг на голову. Після прийняття хреста Боніфаччо провів осінь та зиму 1201 року в компанії свого сюзерена Філіпа Швабського. В цей час до Філіпа приїхав Алексій Ангел з проською допомогти звергнути його дядька-узурпатора Алексія III з престолу. [23, стр. 33]

Після того як його дядя Алексій III в 1195 році звергнув та покалічив Ісаака II, Ангели опинилися в темниці. Ісаак попросив свого брата випустити хоча би сина за обіцянку не претендувати на престол. Однак, ще раз поміркувавши Ісаак зрозумів, що сидіти до кінця життя у в'язниці – йому не подобається і він почав підбурювати сина повернути владу. Алексій IV таємно втік з Візантії. [7, стр. 240-241]

Алексій втік в німецькі землі до Філіпа Швабського, звідси він намагався вийти на Папу Римського та заручитися його допомогою. Також через васальний і сімейний зв'язок між Алерамічі і Штауфенами молодий Алексій отримав доступ до Боніфаччі – одного з лідерів хрестоносців і просити ще допомоги у палігримів. [див. 24, стр. 84]

Починаючи з цього моменту перед Боніфаччієм стояло питання підтримки притягань молодого Алексія. Маркіз Монфератський був обережним, він обережно прощупував Папу Римського на схвалення війни проти Візантії та узурпатора Алексія III, щоб повернути Ісаака та його сина до влади. На аудієнції Папи в березні 1202 року він опосередковано піднімав це питання. Інокентій співчував позиції молодого Алексія, але своє добро на підтримку домагань

Ангела молодшого не дав, бо Візантія була християнською державою. [див. 24, стр. 84]

Тут продовжується тема, що завоювання Візантії було сплановано заздалегідь. На думку таких істориків як Едгар МакНіт, Роберта Вульфа та Михайла Заборова після смерті Генріха Швабського його план війни з Візантією продовжив жити, молодший брат Філіп розділяв ідею брата. Для того, щоб направити хрестоносців у потрібне для себе русло Філіп Швабський звернувся до короля Філіпа II, щоб він вплинув на результати вибору хрестоносців-французів, щоб лідером стала «своя людина», тобто Боніфаций. [17, стр. 113; 33, стр. 166]

Ідею зі створенням штучної передумови для домагань на візантійський трон підтримує Острогорський. Генріх VI одружив свого брата Філіпа Швабського на доньці Ісаака і після палацового перевороту 1195 року з'явилася можливість виступити в ролі захисника справедливості та вершника правосуддя над злим та жорстоким узурпатором. [19, стр. 502]

Спочатку Алексій III, щоб уникнути відкритого протистояння платив данину німецькому королю, з усіх регіонів Візантійської імперії для цього збирався особистий податок. Але Алексію пощастило, Генріх несподівано помер в 1197 році. [19, стр. 503]

Однак деякі історики мають й інші точки зору стосовно перевороту в Константинополі 1195 року. Успенський проводить факти, які Заборов опустив або не надав їм уваги. Одрозуміти, тут була не дружба Штауфенів і Алерамічі, а васалітет. Маркграфи Монфератські були васалами німецьких монахів ще з часів Оттона I. Безпосередньо Філіпа ця ситуація з переворотом теж стосувалась, він був чоловіком Ірини, яка була донькою Ісаака Ангела, тому зацікавленість в поверненні законного та дружнього правителя та зневага до узурпатора цілком очікувана з його сторони. [22, стр. 201]

Більше того, відвідування Ісаака зовсім не було обмежено, тому він мав можливість передавати листи через вірних купців та банкірів з

константинопольської темниці. В них Ісак напругу просив доньку звергнути Алексія III та зайняти престол. Хто як не рідний чоловік в такій ситуації буде на стороні Ірини та її брата ? [6 том 2, стр. 258]

Більшість союзів в Середньовіччі трималася на шлюбі та сім'ї. Після зміни династії та шлюбу Філіпа та Ірини Візантія і Священна Римська імперія стали союзниками, хоча попередні правителі майже відкрито конфліктували один з одним. Потрапивши в Німеччину та маючи спорідненість з місцевим імператором Алексій отримав можливість просити його вплинути і допомогти. [23, стр. 33]

Алексієм IV в ролі імператора Візантії був також зацікавлений Папа Римський. Попередні три походи потребували забагато в усіх сенсах цього слова. На них було затрачено велика купа грошей, феодали продавали та закладали своє майно, незаможні прошарки населення йшли на Близній Схід на останні гроші, велика кількість воїнів померла або загинула в палестинських пустелях. Участь брали також могутні феодали, барони і навіть королі. В результаті діло виявилось збитковим, священне місто – Єрусалим під контролем сарацинів. Частина військових вважала Візантію зрадниками, які зговорювалися з мусульманами, щоб чинити капості латинянам. [22, стр. 194]

Історичний досвід показав, що держави хрестоносців в Палестині – дуже дорогий розкіш, бо вони потребують серйозної та майже постійної підтримки від своїх союзників в Європі. Найближчою та великою християнською країною до Єрусалиму була Візантія. А конкретно на її плечах було постачання припасів, забезпечення ринків та інша підтримка. [23, стр. 33; 26, стр. 47]

З приходом нової влади відносини між католицьким Папою та православним василевсом погіршилися. З 1198 по 1202 відбулося цілих 8 дипломатичних місій та 12 листів в переписок. Алексій III увесь час намагався домовитися про союз проти Штауфенської Німеччини, а Інокентій про підтримку нового хрестового походу і підкорення грецької православної церкви католицькій. Таким чином дипломатія заходила в тупик. [23, стр. 33-34]

Окрім 100000 марок срібла, провізії, 10000 кінних воїнів... Алексій також обіцяв повернення константинопольської православної церкви під владу римокатолицької. Особливо Папа відносився до цієї пропозиції достатньо скептично, але деякі кардинали курії вважали, що слід погодитися, враховуючи прохолодний і недружній настрій до католицької церкви зі сторони узурпатора Алексія III. [2; 24, стр. 86]

Вирішення використати для транспортування війська хрестоносців саме венеціанські кораблі мала причини. Пересування по морю – достатньо швидкий та простий варіант, але не самий доступний на той час. Будувати власні кораблі та укомплектовувати їх своїми моряками та провізією за зразком Вільгельма Завойовника було майже неможливо, бо не було недостатньо верфей, грошей і часу. [26, стр. 47]

Альтернативою дорогому і недоступному будівництву було як раз скористатися морським транспортом венеціанців. До речі такий варіант вже був перевірений бо раніше практикувався окремими арміями хрестоносців. Під час Третього Хрестового походу Філіп II Французький заключив контракт з Генуєю для перевезення по морю його армії. [26, стр. 47]

В лютому 1201 року, ще до обрання Боніфація лідером в Венеції на раді дожа послі сказали, що вони хочуть відправитися в Святу землю та відвоювати Єрусалим, для цього їм потрібні венеціанські кораблі. Переправити потрібно було 4500 коней, стільки ж лицарів, 9000 зброєносців, 20000 піхотинців. Враховуючи велику кількість людей і коней дож назвав оптову ціну 4 марки за коня, 2 за людину. Загальна сума становила 94000 марок. Від себе дож вирішив ще додати 500 галер, але з умовою, що усі захоплення будуть поділені навпіл між хрестоносцями та венеціанцями. [3, стр. 9, 10; 18, стр. 358]

Враховуючи, що далі трапилося з Візантією, мета Венеції стала темою для дискусій. Острогорський стверджує, що релігійний базис не мав значення для дожа та він хотів використати хрестоносців для знищення Візантії, для подальшої венеціанської домінації на морі та в торгівлі. [19, стр. 504]

Цю ідею підтримує також найавторитетніший радянський історик хрестових походів – Михайло Заборов, який стверджує, що венеціанці все підстроїли для знищення Візантії під видом того, що Інокентій III опинився безсильним проти дожа і заради інтересів завоювань Святої землі пішов на велику кількість компромісів. [18, стр. 102]

Сколов стверджує зворотне, що конфлікт 1171 року і спрага до помсти відіграла тут нікчемну роль. Дандоло і не тільки він банально не могли передбачити, що відбудеться під час сходження Алексія IV на престол, результат – форс мажор. [18, стр. 366]

Да і чесно кажучи ідея знищити країну в якій ти контролюєш більшість ринку і отримуєш величезний прибуток цього звучить нелогічно.

В червні 1202 року хрестоносці почали з'їжджатися до Венеції, одним з перших приїхав граф Балдуїн Фландрський. В серпні приїхав Боніфаций приїхав разом зі своїми загонами ломбардів. Частина війська вирішила добиратися іншими гаванями, що турбувало керівництво. До речі цей факт підтримує військо хрестоносців на цей раз теж було роздробленим. [33, стр. 167]

Серед тих хто не дійшов до Венеції були Вілен де Нейі, Анрі д'Арзільєр, Рено де Дампьер, Анрі де Лоншан, Жіль де Транзільї, а також їх лицарі та зброєносці. [3, стр. 15-18]

Після прибуття перших палігримів в Венецію, було вирішено відправитися в Єгипет, але маршрут прийшлося змінити, через те, що частина війська не змогла зібрати суму, яку запросили венеціанці. Це не дивно, хрестовий похід в першу чергу – релігійний захід, який приваблював людей з різних прошарків населення. [24, стр. 87; 26, стр. 47]

Затримка в оплаті сказалася на війську, почався голод і розповсюдилися різні хвороби від чого дисципліна погіршилася, але дожу було байдуже на стан здоров'я хрестоносців, він хотів свої гроші а коралі. [22, стр. 198]

Венеціанці запропонували хрестоносцям бартер: завоювати міста Задар, також відомий як Зара, за це перші на певний час забудуть про грошовий

обов'язок пілігримів, але не на завжди, що важливо. Задар був під контролем угорського короля, який також прийняв хрест, але це не заважало латинянам в листопаді 1202 року захопити це місто. [19, стр. 504; 24, стр. 87; 46, стр. 47]

Дож розумів, що Папа Інокентій не підтримає бойові дії в Далмації, тому папському легату Петру Капуано було заборонено брати участь в експедиції. [24, стр. 87]

Сам Задар уявляв собою велике торгівельне місто, яке розташовано в Далмації на березу Адріатичного моря. Своїм розташуванням Задар був конкурентом Республіки Св. Марко в торгівельних операціях. Його захоплення сильно укріпило би позиції Венеції в Адріатичному морі. [17, стр. 118]

Після захоплення Задару Гуго де Сент-Поль писав, що Алексій зі сльозами просив допомогти, хрестоносці на раді віднеслися по різному до цього. Балдуїн Фландрський, Жоффрау де Віллардуен підтримали ідею відхилитися від початкового маршруту та піти на Константинополь терміном на місяць. Частина хрестоносців, в тому числі і деякі лідери сподівалася, що після сходження Алексія на трон він створить сприятливі умови для подальшого походу, заробити гроші та припаси. Інша частина не дивлячись на щедрі пропозиції Алексія наполягала, що потрібно плити в Акру та не вмішуватися у внутрішні діла Візантії. [2; 24, стр. 86; 8, стр. 26]

Потім Філіп відправив послів від імені Алексія, які передали, що за повернення на візантійський престол Алексій обіцяв хрестоносцям провізію на рік, 100 000 марок срібла, особисту участь в хрестовому руху з 10 000 візантійських кінних воїнів. [2; 8, стр. 26]

Венеціанці також зацікавилися Алексієм. Алексій обіцяв дозу 100 000 марок сріблом як і хрестоносцям за його допомогу. Але на відміну від попередніх дож бачив в першу чергу не можливість заробити великі гроші і об'єднати церкву, а укріплення своїх торгівельних позицій на ринках Візантії з подальшим витісненням конкурентів в обличчі Пізи та Генуї, для чого лояльний «свій» імператор буде корисним. [2; 18, стр. 366-367]

Результатом переговорів між Енріко Дандоло та Боніфацієм Монфератським стало погодження на цю авантюру. Після захоплення Задару Папа був поставлений в складну ситуацію, йому потрібно було якось відреагувати на те що трапилось. Спочатку Інокентій вирішив відлучити усіх учасників захоплення від хреста та надіслав відповідний документ. Однак подумавши відправив ще одного легата с наказом, що скасовує відлучення. Він простив їм захоплення християнського міста бо зрозумів, що вони зробили це не спеціально, але бере з хрестоносців обіцянку більш таке не чинити. [8, стр. 26; 17, стр. 118-122]

6.2 Розпад Візантії і король Фессалонік

Коли латиняни приплили до Константинополя вони установили ультиматум, що Алексій III повинен здати місто, але той відмовився, почався штурм. 5 липня 1203 року венеціанські галери знищили залишки візантійського флоту, що дало можливість висадити війська під стіни столиці. [17, стр. 125]

Війську хрестоносців вдалося швидко захопити місто, вони його оточили з чотирьох сторін і почали підпалювати будівлі. Алексій III побачивши пожежу вирішив не чинити опір. Він звільнив свого брата Ісака з темниці, признав свою капітуляцію, віддав імперію та втік. Довго та щасливо Ісак не правив, його син сам захотів бути імператором з аргументом, що він здатен бачити і він молодий. [7, стр. 242]

Коли Алексій IV став імператором, віддати обов'язок в 100 000 марок виявилось непросто. Як вже було вказано казна була майже порожня, тому молодий василевс запровадив додаткові податки. Податки не спасли, хрестоносці з венеціанцями так і не отримали гроші. В кінці кінців Алексій послав гінця до Боніфація та Енріко Дандоло, який сказав, що Алексій не може платити і поставляти провізію хрестоносцям. [17, стр. 126]

Про здивування хрестоносців можна лише гадати, коли вони зовсім не знайшли золотих куп про які вони мріяли. На момент коли хрестоносці зайшли

в місто казна вже була пуста від невмілої політики чиновників, постійних війн та корупції. [17, стр. 125]

В цей час в Константинополі почався бунт. Жителі міста очікуємо не були задоволені методом яким повернули законного спадкоємця. Під час пожежі, яку зробили хрестоносці постраждала велика кількість будівель. Пожежа була не єдиною проблемою, протягом обох штурмів міста хрестоносці його грабувати, а іноді й чинити гвалтування. В результаті бунту до влади прийшов права рука Алексія III Алексій Мурцуфул, якого підтримувала аристократія. Мурцуфул поставив ультиматум хрестоносцям, щоб вони залишили місто за тиждень. В відповідь на це вони ще раз без проблем взяли штурмом Константинополь. [6 том 2, стр. 338; 7, стр. 243; 17, стр. 127]

Візантія розпалася. На територіях минулої імперії виникнуть нові держави: Латиська імперія, Епірський деспотат, Нікейська імперія, Трапезундська імперія. Столицею Латинської імперії стане Константинополь, а до підконтрольних земель входили: Фракія, Македонія, Фесалія, Атіка, Беотія, Пелопонес, острови Егейського моря. Хрестоносці відтепер будуть графами, королями і князями. Венеціанці отримують три квартали в Константинополі, Адріанополь, міста Припонтіди і острів Крит. [17, стр. 133]

Папа Інокентій III був в ярості від такого, але нічого не міг зробити, окрім осудити погрому Константинополя коли хрестоносці і візантійці ділили награване. З часом осудження хрестоносців зі сторони Папи дало плоди, це робило погану репутацію Латинській імперії на відміну від королівств хрестоносців на Близькому Сході. [24, стр. 115; 27, стр. 417]

До речі умовно нормальний хрестовий похід на Схід все ж таки трапився. Частина хрестоносців яка не поплила на венеціанських кораблях пішла в Палестину. Гуго де Сент-Поль скаржився на них в своєму листі: «А особливо я хочу, щоб ти знав це: Стефан із Перше, і Рейнал Монмірай, і Енгверранд із Бове; а також І. з Бове, Сімон де Монфор, Робер Мавузьєн, і абат з Во сіють великий

розбрат серед флоту нашого. Прямують вони до Єрусалиму, заохочувані королем угорським залишили вони військо і нас у небезпеці смертельної.» [цит. 2]

Одразу після повторного захоплення столиці почався поділ добичі. В Константинополі тимчасово поселилися хрестоносці, Балдуїн Фландрський зайняв Влахернський палац, венеціанці повернулися в свій квартал. [27, стр. 417]

Боніфаций зайняв Буколеонський імперський палац, натякуючи про свої претензії на володіння Константинополем, але він його покинув під натиском суспільної думки. Боніфаций також щоб закріпити свої права одружився з Маргаритою Угорською, вдовою василевса Ісака II Ангела. [22, стр. 233; 36, стр. 189]

В травні 1204 року відбулися вибори імператора Константинополя. Для цього була зібрана спеціальна комісія, яка підтримала домагання Балдуїна Фландрського, який почав своє правління з 16 травня 1204 року. Боніфаций був цим засмучений. [36, стр. 190]

Розуміючи, що імператором йому вже не стати він попросив в володіння Фессалоніки та прикордонні землі з Угорщиною, на правах того, що ними колись володів його молодший брат Реньє. Балдуїну I не сподобалися претензії Боніфаччо, бо він сам хотів там правити. В відповідь на це Боніфаций осадив Адріанополь у Фракії. Спільний парламент венеціанців та хрестоносців зміг швидко їх примирив та віддав Боніфаччо бажані Фессалоніки. [18, стр. 391; 36, стр. 190]

Окрім Фессалонік Боніфаччо заволодів також Негропонт та островом Крит, останній йому обіцяв принц Алексій. Маркграф також претендував на плодючі землі в Малої Азії, але на той час вони були під контролем османів і їх потрібно було відбивати, тому він відмовився від них. [18, стр. 391; 36, стр. 419]

12 серпня 1204 року Боніфаций заключив Адріанопольський договір з венеціанцями, які за 1000 марок срібла отримали повну свободу діяльності на його грецьких володіннях. Трохи пізніше, коли у Боніфаччо з'явилася потреба в грошах він продав усі свої грецькі володіння венеціанцям, це означало, що в

відтепер Боніфацій буде тримати Фессалоніки в феодалному володінні від венеціанців. Окрім цього цей договір забезпечував взаємний захист, Боніфацій захищає усі материкові землі Венеції, республіка Св. Марко захищає Монферато. [18, стр. 391; 36, стр. 419]

Грекам нова влада не сподобалась, в новій країні спалахували бунти. Перші місяці опору майже не було і все ситуація здавалася стабільно, але з часом невдоволення латинянами зростало. Першим крупним повстання став фракійський бунт 1205 року. З півночі вторглися болгари, які хотіли частину земель, їх активно підтримало місцеве населення. 15 квітня 1205 року в битві під Адріаноподем болгарська легка кавалерія розбила лицарів. Серед полонених був латинський імператор Балдуїн I, а Людовик Блуаський, Етьєн де Перш і Райнальд де Монмирійль загинули в бою. [17, стр. 133; 18, стр. 400-402]

Подібна участь чекала і маркграфа Монфератського. В вересні 1207 року Боніфацій був вбитий болгарами під час засади. Правління продовжив його син Деметріус разом з регентом в обличчі його мати. [24, стр. 133, 172]

В 1261 році Латинська імперія припинила своє існування коли нікейський імператор Мануїл III Палеолог завірившись підтримкою Генуї відбив Константинополь. [17, стр. 133]

Узагальнюючи можна сказати, що роль Боніфація Монфератського в Четвертому хрестовому поході покрита помилками. Усе військо не підкорялося одному Боніфацію. Ідея навмисного знищення Візантії, щоб потім відібрати Фессалоніки теж звучить дивно. В четвертому розділі було з'ясовано, що Реньє Монфератський не був ніяким королем Фессалонік з ймовірністю 99.99%, а розпад Візантії взагалі то страшна випадковість. Результат походу був взагалі воперек планам Боніфація, він не отримав обіцяних грошей, а потім перебуваючи на руїнах Візантії був вбитий болгарами під час засади.

Висновки

Рід Алерамічі Монфератських бере свій початок в X ст. за часи імператора Оттона I. Засновнику роду Алерамо вдалося отримати в лен землі в Ломбардії в околицях міста Акві та Асті. Це були вигідні землі з корисними копалинами, виноградниками, базарами, лавками, млинами...

Історія Північної Італії в Середні віки запам'яталися великою кількістю повстань за незалежність від Священної Римської імперії. Протягом свого існування Алерамічі були вірними васалами німецьких імператорів і допомагали придушувати повстання. З часом маркграфству Монферато вдалося стати одним з наймогутніших в Північній Італії.

Основна частина дослідження в цій дипломній роботі присвячена чотирьом синам Гульєльмо V Старого та їхнім життєвим шляхам. Хоча в Гульєльмо були й інші діти, вони нас не цікавлять, бо їх життя не відзначилося такою відомою боротьбою за престоли.

Старший – Гульєльмо Довгий Меч запам'ятався в першу чергу не як безстрашний воїн, а як потенційний Єрусалимський король. Його шлюб з Сибілою Єрусалимською був виключно політичним та за вигодою. Король Балдуїн IV Прокажений не міг зачати спадкоємця через свою страшну хворобу, тому рада баронів вирішила одружити його сестру для продовження династії. Вибір пав на Гульєльмо, тому що він мав могутніх родичів.

Шлюб з Гульєльмо давав вихід на французьких королів і німецьких імператорів та пов'язував їх узами кривності. Це забезпечувало Єрусалимське королівство сильними союзниками в боротьбі з Саладіном. Гульєльмо в свою чергу отримував можливість стати королем-регентом після народження дитини та смерті Балдуїна Прокаженого. Але цим планам не судилося збутися, Гульєльмо не прожив при дворі і року, бо захворів та помер. Він встиг зачати Балдуїна V, який народився після смерті свого батька та недовгий час керувати південною обороною королівства в Яффі та Аскалоні.

Наймолодший – Реньє. Боротьба Реньє за візантійський трон проходила після смерті Довгого Меча і до подорожі Конрада. Колись вірний васал Фрідріха Барбаросси видав свого молодшого сина за доньку Мануїла Комніна та відправив іншого розбити військо свого сеньйора. Дорогоцінні дари василевса в цій ситуації стали не стільки причиною скільки каталізатором. Досліджуючи передумови можна зрозуміти, що між Алерамічі та Барбаросою досить довго розвивався серйозний розкол відносин.

Живучи в Константинополі Реньє та його жінка Марія Комніна зробили спробу скинути з престолу Марію Антіохійську та її коханця протасеваста Алексія. В результаті Реньє та Марія не сіли на трон, його узурпував народний улюбленець Андронік Комнін, який з більшою імовірністю отруїв їх.

Другий син – кмітливий авантюрист Конрад або Коррадо. За своє життя він встиг проявити себе як жорстокий каратель так і талановитий стратег і герой. Він приїхав в Константинополь, щоб одружитися з сестрою імператора Ісаака, а втік тому що після придушення повстання Врани він зі своїми загонами скоїв погром селян, за що потрапив в немилість грецького населення.

Тікаючи від розправи він прибув до Тіру. Взявши оборону в свої руки він зміг завдяки грамотному плану утримати місто. Перемога під Тіром для хрестоносців значила набагато більше ніж абстрактне утримання якогось міста в Палестині. По-перше контроль на Тіром дозволив християнам створити повноцінний плацдарм для контрнаступу проти Саладіна та притулок для біженців і паломників. Ніхто не може сказати як би розвивався Третій хрестовий похід, якщо Саладін зміг захопити Тір. По-друге це була перша серйозна поразка Саладіна, яка вдарила по його репутації непереможного полководця.

Після осади Тіра почалася осада Акри, на цей раз Конрад був серед тих хто атакував, а не захищався. Паралельно з осадю розвивалася боротьба за Єрусалимський престол. Після смерті старшого брата Конрада Сибіла була вдруге видана заміж за Гі де Лузіньяна, який активно скористувався наданими йому правами та місцем при дворі і серйозно взявся за можливість стати

повноцінним королем, навіть коли Сибіла померла і він як таких прав не мав. Конрад же завдяки зв'язку з Ібелінами зміг одружитися з іншою сестрою Балдуїна Прокаженого – Ізабелою, завдяки чому він теж мав права на престол.

Прибувши з підкріпленням до Акри Ричард I Левове Серце підтримував свого васала Гі, а Філіп II Август — претензії свого родича Конрада. На раді було винесено тимчасове рішення робити королем Гі, а Конрада його спадкоємцем, але це не вирішувало проблему розбрату повністю. Через рік Конрада вбили двоє асасинів. Однозначних доказів хто стояв за цим немає, але враховуючи деякі факти можна допустити, що у вбивстві був замішаний Ричард Планатагенет.

Боніфацій, будучи останнім живим братом та дійсним маркграфом Монферато, досить довго не брав участі в хрестових походах на відміну від своїх родичів. В кінці XII ст. після смерті Тібо Шампанського Боніфацію запропонували стати лідером хрестового походу. Трохи пізніше до нього та Філіпа Швабського звернувся син Ісаака Ангела Алексій з проханням допомогти повернути трон, який захопив його дядько Алексій III. Враховуючи наслідки походу серед істориків є теорія, що метою імператора Філіпа Швабського та дожа Енріко Дандоло було знищити Візантію як державу, використовуючи військову силу хрестоносців. Мотивом Боніфація згідно з цією гіпотезою було захопити Фессалоніки, на основі того, що ними колись правив його молодший брат.

Після весілля Ренсьє зробили кесарем імперії, а про Фессалоніки збереглися лише свідчення не дуже авторитетних в цій темі хроністів. Передачу в лен земель в Візантії не робили, бо це не феодална держава. Таке чисто юридично оформити було неможливо. Більше того, Боніфацій одразу після другого штурму столиці претендував на Константинополь, мова про Фессалоніки пішла лише коли він не зміг стати імператором Латинської імперії.

Під час дослідження літератури та джерел можна знайти і інші факти, які наштовхують на думку, що знищення Візантії – великий та жахливий форс-

мажор, а не підступний план. Ані Папа, ані дож, ані Філіп Швабський, ані хрестоносці, ані сам Боніфаччо не могли передбачити, що Алексій не утримає владу та не виконає свою частину договору і прийдеться вдруге захоплювати Константинополь. Навпаки, усі вони були заінтересовані в лояльному до них василевсі, який буде корисний для їх майбутніх планів. Хрестоносці з Боніфациєм отримають гроші та підкріплення з провіантом, дож окрім грошей нові привілеї, які допоможуть конфлікту, Філіп допоможе своєму родичу, Папа Інокентій III лояльного до правителя, який буде підтримувати нові походи та держави хрестоносців. Знищення Візантії ніяк цьому не сприяло.

Історія маркграфів Монфератських вчить, що в Середньовіччі величезну роль відігравав інститут сім'ї. Наявність відомих родичів давало можливість отримати титул, землі, славу, військову підтримку і навіть корону.

Усі четверо загинули під час їх боротьби за право бути монархом, жоден із них не досяг корони, окрім Боніфаччо. Гульєльмо захворів і помер імовірно від малярії, Конрад був вбитий асасінами, Боніфация підкараулила болгарська засада, а Реньє отруєний людьми Андроніка. Але не дивлячись на провал вони зробили серйозний внесок в хід історичних подій, важко уявити як би розвивався хрестовий рух або Візантія, якщо не їх вплив.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

1. Амбруаз Нормандский. История Святой войны / пер. А. Ю. Карачинского и Ю. П. Малинина // Режин П. Крестоносцы. СПб: Евразия, 2001. 320 с.
2. Гуго де Сент-Поль. Послание Гуго Сен-Польского Робину из Валуа / Г. В. Михайлов, 2007. URL: https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Kreuzzug/XIII/1200-1220/Gugo_Sen_Pol/frametext.htm (дата звернення 31.05.2023)
3. Жоффруа де Виллардуэн. Завоевание Константинополя / пер. М. А. Заборова. Москва: Наука, 1993. 298 с.
4. Лиутпранд Кремонский. Книга Лиутпранда “Антаподосеос” / Книга 3 та 5. пер. с лат. И. В. Дьяконова, 2005-2012 URL: https://www.vostlit.info/Texts/rus/Liut_Kr_2/frametext3.htm (дата звернення 31.05.2023)
https://www.vostlit.info/Texts/rus/Liut_Kr_2/frametext5.htm (дата звернення 31.05.2023)
5. Лиутпранд Кремонский. Книга Лиутпранда о короле Оттоне / пер. с лат. И. В. Дьяконова, 2005-2012 URL: https://www.vostlit.info/Texts/rus/Liut_Kr_2/text7.phtml?id=12054 (дата звернення 31.05.2023)
6. Никита Хониат. Византийские истории / пер. с греч. В. І. Долоцького. Том 1 та 2. СПб: Типография Григория Трусова, 1860 та 1862. 446 с. + 539 с.
7. Повѣсть о взятии Царьграда фрягами // Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / Под ред. и с предисловием А. Н. Насонова, 1950. С. 240-246
8. Робер де Клари. Завоевание Константинополя / пер. М. А. Заборова. Москва: Наука, 1986. 176 с.

9. Салимбене де Адам. Хроника / Москва: РОССПЭН, 2004. 984 с.
10. Cronica di Monferrato // Historiae Patriae Monumenta / Torino, 1848. pp. 1081-1300
11. Iacobi ab Aquis. Chronicon Imaginis Mundi // Historiae Patriae Monumenta / Gustavo Avogadro / Torino, 1848. pp. 1358-1636
12. Nicholson H. J. Chronicle of the Third Crusade / New York, 1997. P. 396
13. Otto of Freising. The Deeds of Frederick Barbarossa / Columbia University Press, 1966. P. 369
14. The Peace of Venice, 1177.
<https://sourcebooks.fordham.edu/source/barbarossa1.asp#c> (дата звернення 31.05.2023)
15. Robert de Torigni. Chronique / Tome II. Rouen, 1873. P. 417
16. William of Tyre. A History of deeds done beyond the sea / trans. by Emily Atwater Bablock. Vol. 2. New York, 1943. P. 553.

Література

17. Заборов М. А. Крестоносцы на Востоке / Москва: Наука, 1980. 320 ст.
18. Соколов М. П. Образование Венецианской колониальной империи / Саратов: Издательство Саратовского университета, 1963. 546 с.
19. Острогорский Г. А. История Византийского Государства / пер. с нем. М. В. Грацианского. Москва: Наука, 2011. 895 с.
20. Ришар Ж. Латино-Иерусалимское королевство. СПб.: Евразия, 2002. 448 с.
21. Трубников Александр. Журнал «Самиздат» Владетели Монферрат и эпоха Крестовых походов хроники несостоявшихся империй. URL: https://web.archive.org/web/20130129210956/http://samlib.ru/t/trubnikow_a/index_3.shtml (дата звернення 31.05.2023)
22. Успенский Ф. И. История крестовых походов / СПб: Евразия, 2000. 384 с.
23. Andrea Alfred J.. Contemporary Sources for the Fourth Crusade / Boston, 2008. P. 346.

24. Angold Michael. *The Fourth Crusade* / New York, 2014. P. 281.
25. Baldwin M. W. *The Decline and the Fall of Jerusalem, 1174-1189 // A History of the Crusades. Vol. I. The First Hundred years* / Ed. by Marshall W. Baldwin and Kenneth M. Setton / The university of Wisconsin press, 1969. pp. 590-622.
26. Benjamin David. *Supported Structures in Crusading Armies* / Leicester, 2015. P. 209
27. Buenger L. R. *Venice and the Crusaders // A History of the Crusades. Vol. V. The Impact of the crusades on the Near East* / Ed. by Norman P. Zacour, Harry W. Hazard and Kenneth M. Setton / The university of Wisconsin press, 1985. pp. 379-452.
28. Cognasso F. *Ricerche sulle origini aliramiche* / Vol. 92. Torino, 1957-1958. pp. 33-64
29. Gibb H. A. R. *The Rise of Saladin, 1169-1189 // A History of the Crusades. Vol. I. The First Hundred years* / Ed. by Marshall W. Baldwin and Kenneth M. Setton / The university of Wisconsin press, 1969. pp. 563-590.
30. Haberstumpf W. *Ranieri di Monferrato: i rapporti tra Bisanzio e gli Aleramici nel XII // Dinastie europee nel Mediterraneo. Torino, 1995. pp. 43-76*
31. Hamilton Bernard. *The leper king and his heirs* / Cambridge, 2005. P. 288
32. Lewis B. *The Ismailites and the Assassins // A History of the Crusades. Vol. I. The First Hundred years* / Ed. by Marshall W. Baldwin and Kenneth M. Setton / The University of Wisconsin press, 1969. pp. 99-135.
33. McNeat E.H. and Wolf R. L. *The Fourth Crusade // A History of the Crusades. Vol. II. The later crusades 1189-1311* / Ed. by Robert Lee Wolf, Harry W. Hazard and Kenneth M. Setton / The university of Wisconsin press, 1969. pp. 153-187.
34. Nicole M. D. *Byzantium and Venice* / Cambridge, 1988. P. 424.
35. Riley-Smith J. *Oxford History of the Crusades* / Oxford, 1999. P. 457

36. Wolf R. L. The Latin Empire of Constantinole, 1204-1311 // A History of the Crusades. Vol. II. The later crusades 1189-1311 / Ed. by Robert Lee Wolf, Harry W. Hazard and Kenneth M. Setton / The university of Wisconsin press, 1969. pp. 187-235.